

Mika Sutela
OTT, dosentti

Emilia Lindroos
OTT, FM

“KYSYMYS RANGAISTUKSEN MITTAAMISESTA” –
EMPIIRINEN ANALYYSI KORKEIMMAN OIKEUDEN
RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMISEEN LIITTYVIEN
ENNAKKOPÄÄTÖSTEN OTSIKOISTA

Edilex 2021/12

Referee-artikkeli
Julkaistu 19.2.2021
www.edilex.fi/artikkelit/22445

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	RIKOSASIOIHIN JA ERITYISESTI RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMISEEN LIITTYVIEN ENNAKKOPÄÄTÖSTEN MÄÄRÄLLINEN KEHITYS.....	5
3	OTSIKON FUNKTIOT JA MUOTOILU	9
3.1	OTSIKON TARKOITUKSESTA JA FUNKTIOISTA.....	9
3.2	OTSIKON SISÄLLÖSTÄ JA MUOTOILUSTA	11
4	OTSIKOIDEN ANALYYSI	15
4.1	OTSIKOIDEN RYHMITTELY SISÄLLÖLLISTEN ELEMENTTIEN PERUSTEELLA	15
4.2	TEKSTINLOUHINTAMENETELMÄT	23
4.3	OTSIKOIDEN SANAMÄÄRÄ.....	25
4.4	OTSIKOIDEN YLEISIMMÄT SANAT	26
4.5	OTSIKOIDEN RYHMITTELY SANASTON PERUSTEELLA.....	28
5	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	31
	LÄHTEET	37

1 JOHDANTO

Korkein oikeus antaa ennakkopäätöksiä eli prejudikaatteja yksittäistapauksissa ja täyttää näin yhteiskunnassa vallitsevaa kroonista normivajausta. Korkein oikeus omalta osaltaan vastaa tällä tavoin normituotannosta, joka on perusedellytys yhteiskunnan häiriöttömälle toiminnalle.¹ Suomen oikeusjärjestelmässä ennakkopäätökset täydentävät lainsäädäntöä toimien ohjeena lain tulkinnasta ja soveltamisesta sekä tuomarın harkintavallan käytöstä yksittäisissä oikeustapauksissa. Lisäksi niillä luodaan oikeutta lailla sääntelemättömissä tilanteissa ja kehitetään sääntelyä olosuhteiden muuttuessa.² Korkein oikeus valitsee sille osoitetuista valituksista ratkaistavakseen ne kiperät jutut, joihin vallitseva lainsäädäntö ei anna yksiselitteistä vastausta.³ Ennakkopäätösten merkitys on kasvanut viimeisten vuosikymmenten aikana⁴, ja tuomioistuinten ratkaisutoiminta ja viestintä ovat herättäneet yhä enemmän tutkijoiden kiinnostusta eri tieteenaloilla⁵.

Myös oikeutta pääasiassa kielitieteen⁶ menetelmin lähestyvällä oikeuslingvistiikan tieteenalalla⁷ tuomioistuinratkaisut muodostavat merkittävän tutkimuskohteen, jota tarkastelemalla on mahdollista saada tietoa oikeusjärjestelmän kielellisestä rakentumisesta ja uusiintumisesta sekä oikeudellisen kielenkäytön konventioista⁸. Tekstilingvistiikan⁹ näkökulmasta tuomioiden katsotaan oikeudellisena tekstilajina¹⁰ kuuluvan oikeuden tekstuaalisen maailman ytimeen niiden oikeutta toteuttavan ja luovan tehtävän vuoksi. Tuomiotekstien ominaispiirteisiin katsotaan yleisesti lukeutuvan muun muassa tekstin rakenteen ja sisällön jäsentyneisyys ja kaavamaisuus, ristiviittauksina ja lain sanamuotojen lainauksina ilmenevä intertekstuaalisuus¹¹ sekä tuomioistuimen arvovaltaa tukeva juridinen tyyli.¹² Tuomiotekstien laatimistapojen välillä niin yhden oikeusjärjestelmän ja instanssin sisällä kuin myös kansainvälisesti vertaillen on kuitenkin olemassa merkittäviä eroavaisuuksia, jotka antavat kimmokkeita tuomioiden lisätutkimukselle.¹³

Korkeimman oikeuden käsittelemässä, niin sanotuista rutiinitapauksista poikkeavissa haasteellisissa jutuissa annettujen ratkaisujen tarkastelu on perusteltua ja hedelmällistä paitsi niiden erityisen oikeutta luovan tehtävän vuoksi, myös siksi, että tuomioistuimessa ei ole käytössä tuomion muotoilua koskevia sisäisiä ohjeita.¹⁴ Julkaistava korkeimman oikeuden ratkaisu on vuosikymmenten aikana vakiintunut muotoon, jossa siihen

¹ Launiala 2020.

² Ks. Tulokas 2013 ja Pihlajamäki 2018, s. 220.

³ Lyytinen 2018.

⁴ Ks. ennakkopäätösten merkityksestä esim. Heinonen 2002, s. 619.

⁵ Ks. esim. Taipale 2020, Dunkel – Kemme 2016, Aono ym. 2019, Gozdz-Roszkowski 2020 ja Fischer ym. 2020. Korkeimman oikeuden presidentti Tatu Leppänen on toivonut muun muassa ennakkopäätöksistä säännöllistä keskustelua. Leppänen 2019.

⁶ Kielitieteestä ks. esim. Karlsson 2004 ja kielitieteen moninaisista menetelmistä Kyröläinen – Laippala 2020. Oikeuslingvistiksessä tutkimuksessa hyödynnetään kuitenkin usein myös muiden tieteenalojen, kuten sosiologian, filosofian ja antropologian, teorioita ja menetelmiä. Ks. esim. Engberg – Kjær 2011.

⁷ Oikeuslingvistiikan tieteenalalla tutkitaan oikeuskieltä, sen kehitystä, ominaispiirteitä ja käyttöä, ks. Mattila 2017. Kansainvälisestä oikeus ja kieli -suuntausta koskevasta kirjallisuudesta ks. esim. Galdia 2009 ja 2017 sekä Tiersma – Solan 2012.

⁸ Konvention käsitteellä tarkoitetaan tässä tekstissä kulttuurisidonnaisia kielellisen käyttäytymisen säännönmukaisuuksia, ks. Reiß – Vermeer 1991, s. 183.

⁹ Tekstin käsitteestä ks. esim. Heikkinen 2012a, tekstuaalisuuden seitsemästä kriteeristä (koherenssi, koheesio, intentionaalisuus, informatiivisuus, tilannesidonnaisuus, intertekstuaalisuus, hyväksyttävyyys) tarkemmin de Beaugrande – Dressler 1981, ja tekstilingvistikasta esim. Brinker 1992. Tässä artikkelissa tekstin käsite hahmotetaan erikoiskielten tutkimuksen näkökulmasta funktionaaliseksi viestinnälliseksi kokonaisuudeksi, joka on sidottu tiettyyn sosiokulttuuriseen kontekstiin. Ks. esim. Hoffmann 2005, s. 1388.

¹⁰ Kattavan oikeudellisten tekstilajien luokittelun esittää Busse 2000.

¹¹ Intertekstuaalisuuden käsitteestä ks. esim. Heikkinen 2012b.

¹² Juridisesta tyylistä ks. Mattila 2017, s. 109–116, 124–133 ja Lindroos 2015, s. 95–101.

¹³ Mattila 2011 ja Lindroos 2015.

¹⁴ Mattila 2017, s. 127.

kuuluu otsikko ja seloste, johon tuomio tai päätös sisältyy.¹⁵ Otsikon (ns. *rubriikki*) sisältö on lähtökohtaisesti vaihteleva: sen sanotaan sisältävän tunnistetiedot, hakusanat ja sovelletut oikeusohjeet sekä tiivistelmän oikeuskysymyksestä ja mahdollisesti ratkaisun pääasialliset perusteet, joissakin tapauksissa yksinomaan oikeuskysymyksen ja joissakin taas myös oikeusohjeen.¹⁶ Otsikolla katsotaan sen sisällöstä riippumatta olevan huomattava merkitys arvioitaessa korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä ja sen *prejudisiaalista* merkitystä¹⁷, joten otsikon sisältämä tieto ja tämän tiedon kielellinen muotoilu nousevat keskeiseen asemaan. Otsikon laatii asian ratkaissut jaosto tai täysistunto, ja sen sanamuodon vahvistaa puheenjohtaja.¹⁸ Niin otsikon kuin myös ratkaisun perustelujen muotoilusta käydään jatkuvaa keskustelua, ja perustelujen osalta kirjoitustyyliin on todettu vaihtelevan oikeuden kokoonpanon ja ratkaistavan asian luonteen mukaan.¹⁹ Tämä on luonnollista, sillä tuomioistuimen kirjoitus on yksittäisten tuomareiden kirjoitusta.²⁰

Tässä artikkelissa tarkastellaan rangaistuksen määräämiseen liittyvien korkeimman oikeuden ennakkopäätösten otsikoita. Tavoitteena on selvittää, millaisia rangaistuksen määräämistä koskevien ennakkopäätösten otsikot ovat sisällöltään ja muodoltaan ja ovatko otsikot muuttuneet niiden sisältämän informaation, sanaston ja kielellisen muotoilun näkökulmasta viimeisten vuosien aikana. Vastausten löytämiseksi näihin kysymyksiin otsikoita tarkastellaan yhtäältä kvalitatiivisesti oikeuslingvistisestä näkökulmasta ja toisaalta kvantitatiivisesti tekstinlouhinnan (eng. *text mining*) keinoin. Analysoitava aineisto koostuu vuosina 2005–2019 annettujen korkeimman oikeuden rangaistuksen määräämiseen liittyvien ennakkopäätösten otsikoista. Otsikkotekstit on kerätty Finlex-lakitietokannassa olevista korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä ”rangaistuksen määrääminen” -hakusanalla.²¹ Yhteensä tutkimusaineisto sisältää 111 korkeimman oikeuden antaman ennakkopäätöksen otsikkoa.

Rangaistuksen määräämiseen liittyvät otsikot valittiin tarkastelun kohteeksi, sillä rangaistuksen määrääminen edustaa rikosoikeuden terävintä kärkeä²² ja on teemana muun muassa käytännöllisesti merkittävä²³: rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen ovat rikosoikeudenkäynnin tärkeimpiä kysymyksiä.²⁴ Aiemmin katsottiin, että jokainen rikostapaus on omanlaisensa ja että ”mittaamisperusteet ovat yhtä moninaiset kuin elävä elämä itse”. Tuomari nähtiin ”mittaamisen vapaana valtiaana” – rangaistuksen mittaaminen oli päätöksentekoa, jonka rationaalinen ohjaaminen jo *per definitionem* oli mahdotonta.²⁵ Korkeimman oikeuden presi-

¹⁵ Salonen 2017, s. 457.

¹⁶ Launiala 2016, s. 5. Korkeimman oikeuden Julkaisuperiaatteiden mukaan otsikko käsittää oikeuskysymyksen lisäksi tarvittaessa sitä selventäviä tietoja asiasta ja ratkaisun perusteista, ja otsikko varustetaan hakusanoilla ja tarvittaessa keskeisillä lainsäännöksillä. Mikäli ratkaisu on tehty täysistunnossa tai vahvennetussa jaostossa, siitä mainitaan otsikossa. Samoin siinä mainitaan mahdollisesta äänestyksestä. Korkein oikeus 2020.

¹⁷ Launiala 2016, s. 5 ja Mattila 2017, s. 127.

¹⁸ Korkein oikeus 2020.

¹⁹ Mattila 2017, s. 127. Korkein oikeus hyödyntää perusteluissaan usein lakien esitöitä, mutta oikeuskirjallisuutta jopa kansainvälisesti vertailtuna vain vähän. Pihlajamäki 2018, s. 225. Ks. myös Kuusiniemi 2020, s. 1217–1220. Tämäkin voi osaltaan vaikuttaa kirjoitustyyliin, mahdollisesti sitä jäykistäen. Suurin yksittäinen vaikuttaja suomalaisten tuomioistuinten kirjoitustapoihin tai -tyyleihin (ja tuomioistuin-kulttuuriin) on todennäköisesti ollut Ruotsin korkeimman oikeuden jäsen, Suomen suuriruhtinaskunnan prokuraattori, professori Matthias Calonius 1700-luvulla, ks. Kempainen 1992, s. 372.

²⁰ Kempainen 1992, s. 380.

²¹ Ensimmäisen kerran sanaparia ”rangaistuksen määrääminen” on käytetty hakusanana ratkaisussa KKO 2005:35, ja tuon ratkaisun antamisen jälkeisenä aikana hakusana kattaa kaikki rangaistuksen määräämistä ilmaisevan laajassa merkityksessä käsittelevät ratkaisut. Tätä ennen hakusanana oli käytetty ainoastaan kollokaatiota ”rangaistuksen mittaaminen”. Ratkaisun KKO 2005:56 antamisen jälkeen sana ”mittaaminen” ei ole esiintynyt itsenäisenä hakusanana. Kempainen 2018, s. 872–873.

²² Bagaric 2014, s. 76.

²³ Lappi-Seppälä 1987, s. 2.

²⁴ Heinonen 1980, s. 7. Reino Ellilän mukaan rikosoikeus heijastelee hyvin herkästi kunkin aikakauden ja kansan kulttuurikuvaa, jossa vahvaa väriä antaa se, miten rikoksen johdosta kulloinkin katsotaan, että rangaistus on määrättävä. Ellilä 1949, s. 514.

²⁵ Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 14.

denttinä vuoden 2016 alusta syksyyn 2019 asti toimineen Timo Eskon mukaan vielä reilu kymmenen vuotta sitten vanhat ja kunnioitettavat korkeimman oikeuden jäsenet olivat melko usein sitä mieltä, että rangaistuksen mittaamisesta on vaikea antaa ennakkopäätöksiä, koska mittaamiseen vaikuttavat niin tavattoman monet seikat.²⁶

Korkein oikeus ottikin aiemmin erittäin harvoin kantaa rangaistusten mittaamiseen, mutta viimeisen vuosikymmenen aikana käytännössä on tapahtunut merkittävä muutos.²⁷ Rangaistuksen mittaamiseen liittyvä korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö on laajentunut ja muuttunut vuoden 2011 jälkeen.²⁸ Korkeimman oikeuden on todettu viime vuosien aikana viitanneen useimmin ratkaisuun KKO 2011:102, jossa oli kyse muun muassa rangaistuksen mittaamisesta. Ratkaisussa on merkittävällä tavalla linjattu rangaistuksen määräämisen keskeisiä ohjenuoria yleisellä tasolla ja erityisesti seksuaalirikoksissa. Ratkaisun merkitys on korostunut rangaistuksen määräämisestä viime vuosina annettujen lukuisten ennakkopäätösten vuoksi.²⁹

Edellä lyhyesti kuvattua taustaa vasten voidaan katsoa, että Suomessa on tarvetta tuomioistuimia ja oikeudellista ratkaisutoimintaa eri näkökulmista tarkastelevalle monitieteiselle tutkimukselle.³⁰ Tapio Lappi-Seppälä on todennut, että ”mittaamistutkimus ei tunne tieteiden tai tutkimustapojen välisiä rajoja”.³¹ Hän on luonnehtinut rangaistuksen määräämistä osuvasti ”rikosoikeuden mikrokosmukseksi”, joka sivuaa lähes kaikkia rangaistuksen käyttöön liittyviä ongelmia.³² Tätä kirjoitusta varten toteutetun analyysin voidaan nähdä edustavan empiirisäpaineista (rikos)prosessioikeudellista tutkimusta, joka kytkeytyy empiirisen tuomioistuintutkimuksen perinteeseen. Otsikoiden tarkastelussa kietoutuvat toisiinsa paitsi kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen myös synkroninen ja diakroninen näkökulma sekä oikeustieteelliset ja kielitieteelliset teoriat ja menetelmät, jotka yhdessä täydentävät toisiaan ja avartavat käsitystä tutkittavasta ilmiöstä.

Kuten oikeuslingvistiikan suomalainen pioneeri, emeritusprofessori Heikki E. S. Mattila on todennut, oikeuskielen³³ keskeinen ominaispiirre on sen sanasto, erityisesti oikeudelliset termit, joiden lukumäärä ja laatu vaihtelevat oikeusjärjestelmässä oikeudenaloittain.³⁴ Oikeuslingvistisessä tutkimuksessa pitkään tärkeimpänä tutkimuskohteena pidetyn oikeuskielen sanaston tarkasteluun on mahdollista soveltaa kvalitatiivisten lähestymistapojen lisäksi kvantitatiivisia menetelmiä³⁵, joiden käyttö on lisääntynyt sääntelyn määrän kasvamisen

²⁶ Rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavissa seikoissa on myös oikeuskulttuurisesti vertaillen varsin mielenkiintoisia eroavaisuuksia, jotka näkyvät tuomiotekstien sisällössä erilaisten seikkojen painotuseroina. Esimerkiksi Saksan oikeusjärjestelmässä, jossa rikoslainsäädännön mukaan (§ 46 Abs. 1 Strafgesetzbuch, StGB) tekijän syyllisyys (*Schuld*) muodostaa perustan rangaistuksen mittaamiselle, rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat vahvasti tekijään liittyvät seikat. Tuomioistuimien punnitsee tekijän puolesta ja häntä vastaan (*für und gegen den Täter*, § 46 Abs. 2 StGB) vaikuttavat seikat, joihin lukeutuvat mm. syytetyin motiivi ja tavoitteet, hänen rikokseen syyllistymistä edeltänyt elämänsä, hänen henkilökohtainen ja taloudellinen tilanteensa, hänen pyrkimyksensä poistaa rikoksen vaikutuksia ja hyvittää tekonsa sillä vahingoitetulle sekä hänen osoittamansa katumus. Lindroos 2015, s. 131–134, 155–156, 251.

²⁷ Ks. Sajari 2019. Muutos on tapahtunut myös siinä, missä määrin korkeimmassa oikeudessa jätetään eriäviä mielipiteitä mittaamisratkaisujen yhteydessä. Nyt analysoitavan aineiston tapauksissa äänestysprosentti oli 21. Vuosina 2005–2011 äänestyspäätökset olivat selvästi yleisempiä (35 %) kuin vuosina 2012–2019 (15 %). Viime vuosikymmenen alussa korkeimmassa oikeudessa jätettiin vähintäänkin yksi eriävä mielipide lähes joka kolmatta ennakkopäätöstä tehtäessä, ks. Sutela ym. 2013.

²⁸ Melander 2019, s. 370.

²⁹ Kempainen – Siro 2018, s. 502–504. Vuosina 2014–2015 korkein oikeus antoi useita ennakkopäätöksiä, joissa oli kysymys yhteisen rangaistuksen mittaamisesta. Kyseisillä ratkaisuilla on haluttu ohjata alempia oikeusasteita perustelemaan tuomittavia rangaistuksia aiempaa yksityiskohtaisemmin tai ainakin tarjota malli yhteisen rangaistuksen määräämisen perusteleminen. Helsingin hovioikeus 2015, s. 6, Tapani – Tolvanen 2016, s. 37–41 ja Kempainen 2017, s. 855–858.

³⁰ Ervasti 2007, s. 17.

³¹ Lappi-Seppälä 1987, s. 2.

³² Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 2.

³³ Oikeuskielen käsite viittaa yläkäsitteenä kaikkeen oikeudelliseen kielenkäyttöön. Mattila 2010, s. 181.

³⁴ Mattila 2009a, s. 1175.

³⁵ Mattila 2009b, s. 117. Ks. myös Mattila 2009a.

ja oikeudellisen tiedon digitalisoitumisen myötä. Sanastoa on kuitenkin aina tarkasteltava sen kulloisessakin kielenkäyttöyhteydessä eli kontekstissa tekstin laatija, funktio ja kohderyhmä huomioon ottaen. Oikeuskielen alalajina hahmotettavaa tuomioistuinkieltä tutkittaessa kielenkäytön laajan viitekehysten muodostaa tuomioistuimen ratkaisutoiminta oikeudellis-kielellisenä käytäntönä kaikkine siihen vaikuttavine tekijöineen. Sanaston tarkastelun suppeampana kontekstina on monimutkaisen oikeudellisen ja viestinnällisen prosessin lopputuloksena syntyvä tuomioteksti, joka kytkee yhteen kielen tasot ja elementit – leksikaalisen tason (sanasto), fraseologisen tason (kiinteät sanaliitot eli fraseemit), syntaktisen tason (lauseoppi), semanttisen tason (merkitykset) ja stilistiikan eli tyylin.³⁶

Vaikka oikeustieteilijät ovat kieli- ja tekstityöläisiä juridiikan ollessa luonteeltaan ”sanatiedettä”, monet ovat vasta viime aikoina havahtuneen kielen keskeiseen merkitykseen oikeustieteessä ja oikeudellisissa käytännöissä.³⁷ Tästä huolimatta laajan yksimielisyyden voidaan katsoa vallitsevan siitä, että kielenkäyttö oikeudessa ei ole yhdentekevää – jo hallintolain (434/2003) 9 §:ään kirjattu hyvän kielenkäytön vaatimus edellyttää viranomaisten käyttävän *asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä*. Kielitietoisuuden ja viestintäosaamisen kehittäminen on oikeustieteellisessä koulutuksessa lähtökohtaisesti tärkeää, sillä oikeudellisella viestinnällä voidaan paitsi edistää oikeudellisen päätöksenteon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä oikeudellisen tiedon saatavuutta myös vaikuttaa kansalaisten osallisuuteen ja mahdollisuuksiin toteuttaa oikeuksiaan ja huolehtia lakiin perustuvista velvollisuuksistaan. Empiirisen tuomioistuintutkimuksen viitekehyksessä tuomioistuin-kielellä voidaan vaikuttaa ratkaisevasti tuomioiden ymmärrettävyyteen ja vallankäytön hyväksyttävyyteen sekä yleisesti asenteisiin tuomioistuinlaitosta, viranomaisia ja oikeudellista ratkaisutoimintaa kohtaan. Sanaston ja tekstin rajat ylittävällä tuomioistuin- ja oikeudellisen tasolla ratkaisut heijastavat kielellisen pinnan alaisia oikeuskulttuurisia ajattelutapoja, asenteita ja uskomuksia sekä muovaavat ja rakentavat oikeudellista todellisuutta.³⁸

2 RIKOSASIOIHIN JA ERITYISESTI RANGAISTUKSEN MÄÄRÄMISEEN LIITTYVIEN ENNAKKOPÄÄTÖSTEN MÄÄRÄLLINEN KEHITYS

Lähtökohtaisesti voidaan ajatella, että mitä vähemmän ennakkopäätöksiä eli prejudikaatteja annetaan, sitä merkittävämpiä ne ovat. Toisaalta samalla kasvaa se vaara, että niiden oikeusohjetta sovelletaan tarkoitettua laajemmalle. Kahta täysin samanlaista tapausta harvoin löytyy, ja samanlaisuuden tai samankaltaisuuden kriteerit jäävät väkisinkin ratkaisussa antamatta, koska myöhemmät tapaukset eivät ole vielä ennakkopäätöstä annettaessa ratkaistavana. Latinankielisen *praeiudicium*-käsitteen alaan kuuluu myös ennakkoluulo (engl. *prejudice*), jonka perusteella ennakkopäätöstä voidaan luonnehtia eräänlaiseksi ennakkokäsitykseksi. Jos ennakkopäätös on esiarvostelmana hyvä ja soveltuva, on perusteltua suuntautua aluksi sen mukaan, kunnes muuta ilmenee.³⁹

Korkeimman oikeuden työn painopiste siirtyi selvästi rikosjutuista riitajuttuihin sen jälkeen, kun valituslupajärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 1980.⁴⁰ Nykyisin korkein oikeus antaa entistä vähemmän ennakkopäätöksiä (kuva 1a), mutta rikosasioiden suhteellinen osuus vuosittaisista ennakkopäätöksistä korostuu entistä enemmän (kuva 1b).⁴¹ Korkeimmassa oikeudessa annetaan näin ollen painoarvoa rikosasioille aiempaa enemmän. Toisaalta riita-asiat ovat yleisesti vähentyneet tuomioistuimissa. Tämä johtaa osaltaan siihen, että

³⁶ Mattila 2017, s. 97 ja Hoffmann 1985, s. 230. Kemppisen sanoin tuomioiden sanastoa ja kielioppia on opeteltava ymmärtämään, jotta voi opetella tuomioistuinten murretta. Kemppinen 1992, s. 390.

³⁷ Kosonen – Letto-Vanamo 1995, s. 217, Hyvärinen 2000, Jyränki 2009, s. 123 ja Paso 2009, s. 18.

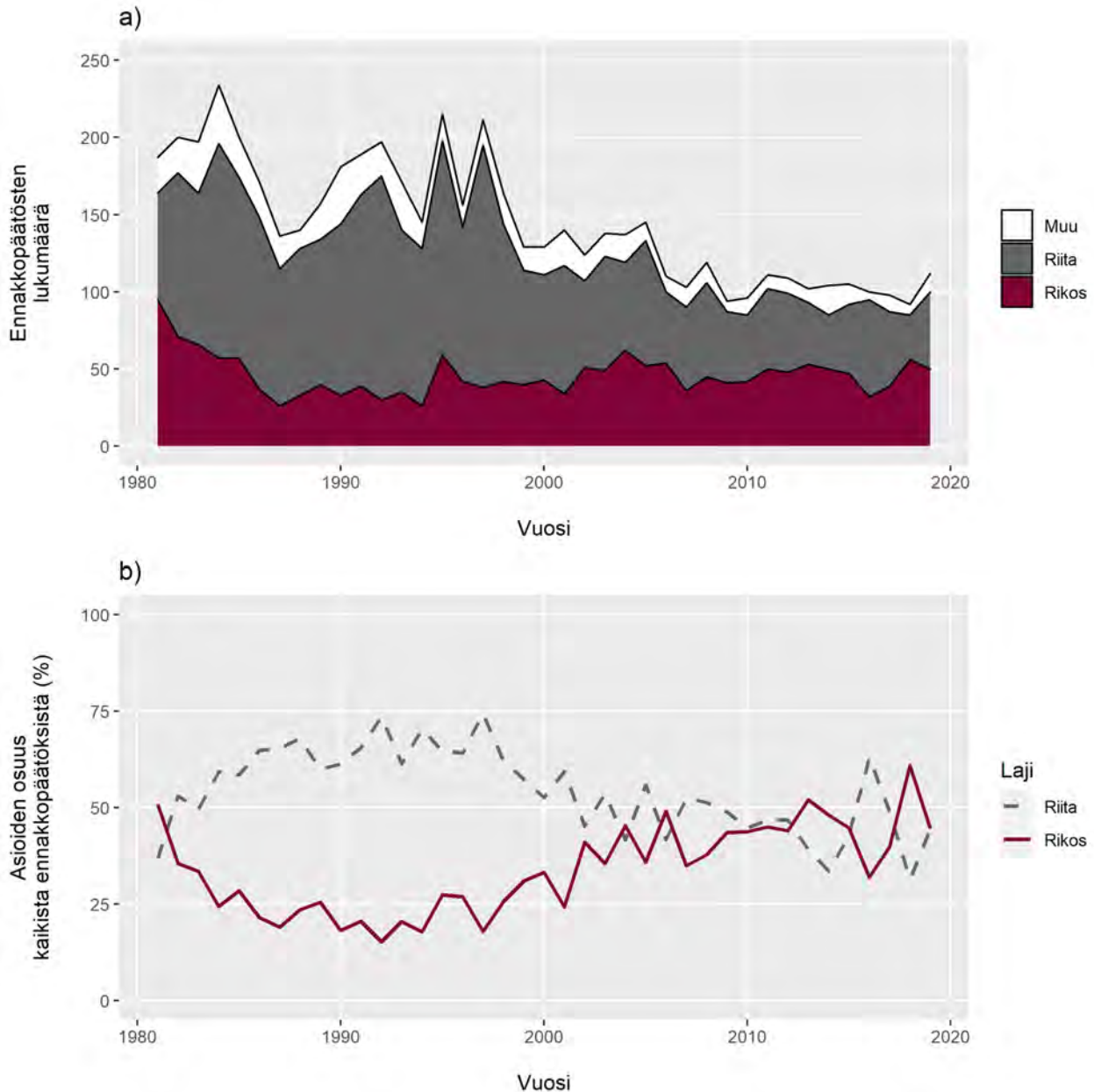
³⁸ Mattila 2017, s. 25–27 sekä Niemi-Kiesiläinen ym. 2006.

³⁹ Nuotio 1996, s. 1027–1028. Ks. myös Tolonen 2020.

⁴⁰ Reinboth 1993.

⁴¹ Aineisto vuosilta 1981–2015 on korkeimman oikeuden satavuotisjuhlakirjasta (Pihlajamäki 2018, s. 217) ja sitä on täydennetty vuosien 2016–2019 osalta Finlex-tietokannan avulla.

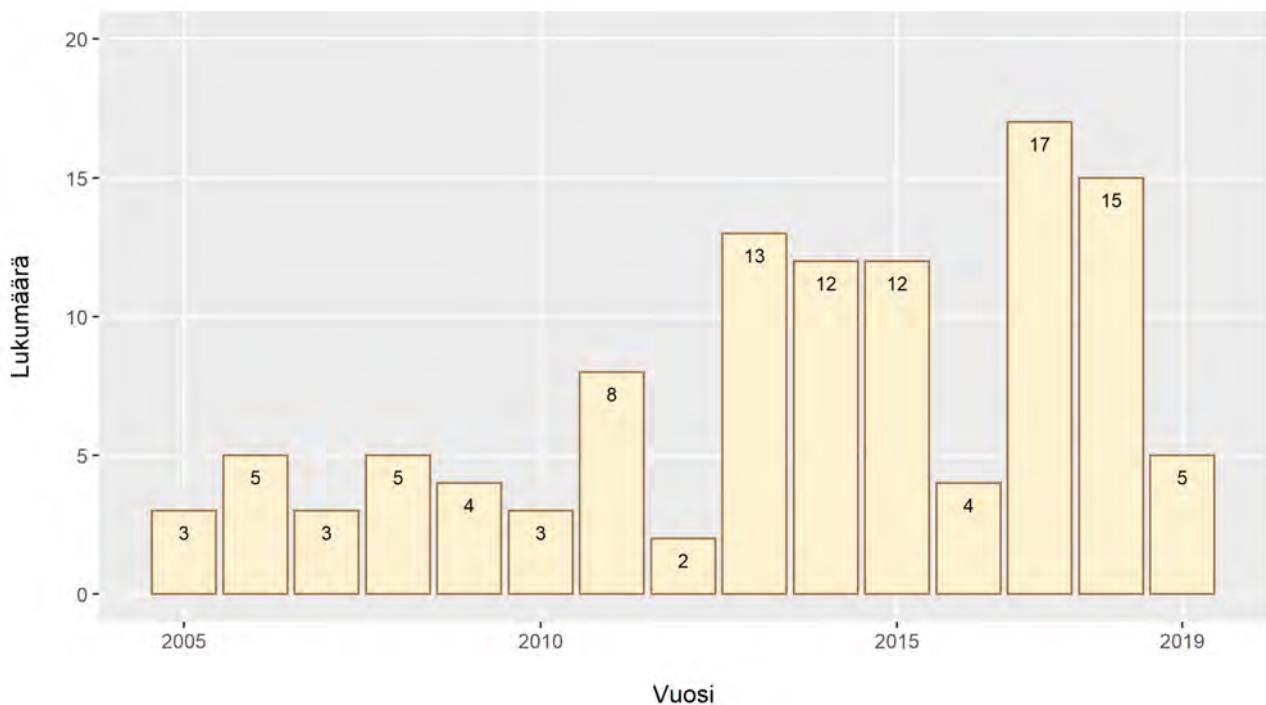
korkeimpaan oikeuteen saapuu yhä vähemmän valituslupaharkinnan kohteena olevia riita-asioita.⁴² Rikosasioita ennakkopäätöksistä on vuosittain ollut hyvin tasaisesti keskimäärin vajaat viisikymmentä kappaletta. Suhteellisesti tarkasteltuna vuoden 2019 yhteensä 112 ennakkopäätöksestä niin rikos- kuin myös riita-asioita oli noin 45 prosenttia. Kymmenen vuotta sitten vuoden 2010 yhteensä 96 ennakkopäätöksestä noin 44 prosenttia oli rikosasioita ja 20 vuotta sitten vuoden 2000 yhteensä 129 ennakkopäätöksestä rikosasioiden osuus oli puolestaan vain noin 33 prosenttia. Vuodesta 2002 lähtien riita- ja rikosasioiden suhteelliset osuudet ovat olleet jokseenkin samalla tasolla. Rikosasioiden painoarvon lisääntyminen näkyy myös rangaistuksen määräämistä koskevien ennakkopäätösten määrän lisääntymisenä.

Kuva 1. Ennakkopäätösten lukumäärät asialajin mukaan sekä riita- ja rikosasioiden suhteelliset osuudet (%) kaikista ennakkopäätöksistä 1981–2019.

⁴² Lainkäytön kohdentumista eivät määrää käytännön tarpeet, vaan KKO:ssa omaksuttu tapa, joka kertoo, millaiset asiat saavat painoarvoa, ks. Kemppinen 1992, s. 451. Kuitenkin varmasti nykypäivänä myös käytännön tarpeet, kuten uudet yhteiskunnalliset tilanteet, määräävät lainkäytön fokuusoitumista.

Korkeimmalta oikeudelta on jo pitkään toivottu ennakkopäätöksiä erityisesti rikosasioiden rangaistuksista, jotta rangaistuskäytäntöä olisi mahdollista yhtenäistää.⁴³ Voitaneen todeta, että viime vuosina rangaistuksen määräämistä koskevat prejudikaatit ovat muodostaneet jopa kohtuullisen osan korkeimman oikeuden vuotuisten ennakkopäätösten muodostamasta kokonaisuudesta.⁴⁴ Vuosina 2017–2019 ne muodostivat noin 13 prosenttia eli noin kahdeksasosan kaikista annetuista ennakkopäätöksistä ja 27 prosenttia kaikista rikosasioista annetuista ennakkopäätöksistä. Kuvassa 2 on kerätyn aineiston pohjalta esitetty rangaistuksen määräämiseen liittyvien korkeimman oikeuden ennakkopäätösten lukumäärät vuosittain vuodesta 2005 alkaen. Mukana ovat sellaiset tapaukset, joissa rangaistuksen määrääminen esiintyy ratkaisun hakusanana. Vuonna 2019 korkein oikeus antoi viisi ennakkopäätöstä, joissa oli kysymys rangaistuksen määräämisestä, kun taas vuonna 2018 vastaava lukema oli 15. Rangaistuksen määräämiseen liittyvissä ennakkopäätöksissä on toki laadullisia eroja: osassa voi olla kysymys pelkästään rangaistuksen määräämisestä, mutta lisäksi kysymys voi olla esimerkiksi syyksilukemisesta, tai rangaistuksen määrääminen saatetaan kuitata kaavamaisella fraasiperustelulla tai viittauksella lainsäädäntöön.⁴⁵ On myös huomioitava, että osassa ennakkopäätöksiä saatetaan sivuta rangaistuksen määräämistä, vaikka hakusanoja ei olekaan käytetty.

Kuva 2. Rangaistuksen määräämiseen liittyvien korkeimman oikeuden ennakkopäätösten lukumäärät 2005–2019⁴⁶.

⁴³ Ks. Reinboth 1993.

⁴⁴ Kempainen 2018, s. 874. Korkein oikeus on viime vuosina erityisesti rangaistuksen mittaamisen osalta omaksunut ennakkopäätöksissään perustelumallin, jossa samankaltaisia tapauksia koskeneita ennakkopäätöksiä selostetaan usein melko laajasti ja samalla vertaillaan käsillä olevaa tapausta aikaisempiin ratkaisuihin. Mallin taustalla lienee erityisesti KKO:n pyrkimys ylläpitää omalta osaltaan rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä. Kempainen – Tapani 2020, s. 1058.

⁴⁵ Ks. Kempainen 2018, s. 871–872. Koska rangaistuksen määrääminen perustuu avoimiin ja harkinnanvaraisiin säännöksiin, ja tuomarilla on rangaistuksen määräämistä koskevassa päätöksenteossa näin ollen tavanomaista enemmän harkintavaltaa, tämä vaikuttaa myös rutiinijuttuihin. Ks. Nuutila 2005, s. 245. Kempainen mukaan tästä syystä lähtökohtana tulisi olla se, että pelkästään fraasinomaiset perustelut rangaistuksen määräämisessä olisivat pikemminkin poikkeus kuin pääsääntö. Kempainen 2017, s. 866.

⁴⁶ Artikkelin kuvat on tehty R-ohjelmistolla. R Core Team 2019.

Tuomioistuimet toimivat aina yhteiskunnallisessa kontekstissa.⁴⁷ Tuomioistuimilla on yhteiskunnassa entistä voimakkaampi kriminaalipoliittinen rooli, koska lainsäätäjät on jättänyt niille harkinta- ja päätösvaltaa siltä osin, miten jotakin tilannetta, kuten rangaistuksen mittaamista, on arvioitava.⁴⁸ Erityislaatusissa rikostapauksissa, joissa vakiintunutta rangaistuskäytäntöä ei juuri ole ja joissa näin ollen riittävä kokemusperäinen pohja ohjeelliselle rangaistukselle puuttuu, rangaistuksen määrääminen ja lopputulos riippuvat pitkälti siitä, miten tuomari käyttää hänelle annettua harkintavaltaa.⁴⁹ Pääasiallisesti korkeimman oikeuden mittaamisratkaisut toimivat tyyppirangaistusajattelun edellyttäminä rangaistuskäytännön vertailukohtina.⁵⁰ Vaikka nimenomaan eri rikosten tyyppirangaistusta ei korkeimman oikeuden mittaamisratkaisussa yleensä tuoda esiin, muodostavat mittaamisprejudikaatit eräänlaisia tietyn rikoksen seuraamusharkinnan merkkipaaluja, joiden merkitys kasvaa, kun ratkaisujen määrä kasvaa ja kun ratkaisut muodostavat entistä koherentimman kokonaisuuden. Tätä merkitystä vahvistaa myös alempien instanssien ratkaisujen perusteluissa säännönmukaisesti harjoitettu viittaaminen korkeimman oikeuden aikaisempiin ratkaisuihin. Tällä tavoin rangaistuksen määräämistä koskeva ratkaisu asettuu siinä viitattujen ratkaisujen kanssa osaksi korkeimman oikeuden prejudikatuuria ja tekstiverkostoa.

Alempien oikeusasteiden toiminnassa on kuitenkin muistettava, että rangaistuksen mittaamisessa on aina otettava huomioon tapauskohtaiset erot, minkä johdosta korkeimman oikeuden mittaamisratkaisut vain hyvin harvoin tarjoavat suoran ohjeen mittaamisharkintaan. Monet rikosnimikkeet voivat kattaa lukemattoman määrän erilaisia tekoja, ja rangaistuksen määrääminen liittyy lähes aina yksittäisen tapauksen tosiseikkoihin. Kuten Kempainen on todennut, korkeimman oikeuden ennakkopäätöksillä ei vaikuta olevan mahdollista ohjata kovinkaan yleispätevästi alempien oikeusasteiden oikeuskäytäntöä rangaistuksen määräämistä koskevis- sa tapauksissa, vaikka ne edistävätkin lainkäytön yhdenmukaisuutta ja siten myös sen ennustettavuutta sekä ihmisten yhdenvertaista kohtelua.⁵¹ Sakari Melanderin mukaan korkeimman oikeuden omaksuma entistä aktiivisempi rooli rangaistuksen mittaamiseen liittyvissä kysymyksissä on saattanut merkitä perinteisen tyyppirangaistusajattelun murtumista. Tyyppirangaistusajattelun on perinteisesti katsottu muun muassa luovan vakautta oikeudenkäyttöön sekä lisäävän sen ennakoitavuutta ja yhdenvertaisuutta.⁵² Korkein oikeus on pyrkinyt irtautumaan tästä ajattelumallista ja painottanut vakiintuneen oikeuskäytännön sijaan rangaistuksen mittaamista koskevan oman ratkaisukäytäntönsä merkitystä.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön linja saattaa vaikuttaa muuttuneen muutaman jopa mediassa uutisoidun tapauksen seurauksena etenkin siltä osin, kun kyse on tapauksista, joissa on päädytty ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vuonna 2019 korkein oikeus päätyi rangaistuksen mittaamisessa kerran ankarammalle ja kerran lievemmälle kannalle kuin hovioikeus. Vuonna 2018 korkein oikeus oli kuitenkin useimmiten yhtä mieltä hovioikeuden kanssa. Viidessä tapauksessa sekä korkein oikeus että hovioikeudet päätyivät samaan lopputulokseen rangaistuksen mittaamisessa. Vuonna 2018 korkein oikeus oli ainoastaan yhdessä tapauksessa (KKO 2018:35) aidosti tiukempi linjassaan kuin alemmat oikeusasteet. Näin ollen korkeimman oikeuden linja rangaistuksen mittaamisessa ja määräämisessä ei vaikuta kiristyneen ainakaan lyhyellä aikavälillä.⁵³

⁴⁷ Pihlajamäki 2018, s. 214.

⁴⁸ Ks. Ojala 2013, s. 380.

⁴⁹ Ks. Anttila – Heinonen 1974, s. 197–198, Rikosoikeuskomitean mietintö 1976, s. 127, Heinonen 1980, s. 9, Nuutila 2005, s. 245–246 ja Sutela 2020, s. 218–221. Harkinnan mahdollisuus rangaistuksen määräämisessä on edellytys tuomitsemiseroavaisuuksien syntyymiseen. Harkinta mahdollistaa muun muassa tuomarin asenteiden, uskomusten ja hänen omaksumiensä tuomitsemisperiaatteiden vaikutuksen oikeudenkäyttöön. Lappi-Seppälä 1977, s. 117.

⁵⁰ Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö toimii kuitenkin vain rajoitetusti apuna tyyppirangaistusasteikon määrittämisessä. Tapani – Tolvanen 2016, s. 27. Ks. myös Uusitalo 2013, s. 37.

⁵¹ Kempainen 2018, s. 870.

⁵² Ks. Melander 2019.

⁵³ Ks. Sutela 2019a.

3 OTSIKON FUNKTIOT JA MUOTOILU

3.1 OTSIKON TARKOITUKSESTA JA FUNKTIOISTA

Otsikoiden laatiminen on saanut alkunsa JFT:n toimittajien ansiosta.⁵⁴ Noin kolmekymmentä vuotta sitten korkein oikeus kannatti otsikkopositivismia eli lainsäädäntöä jäljittelevää ennakkopäätösajattelua, jonka mukaan prejudikaattinormi on luettavissa suoraan ratkaisun otsikosta.⁵⁵ Otsikolle haluttiin antaa normatiivinen merkitys, sillä katsottiin, että sen sisältö vahvisti voimassa olevan oikeusnormin ja siten sisälsi myös oikeusohjeen.⁵⁶ Esimerkiksi vuonna 1986 Aulis Aarnio katsoi, että korkein oikeus tiivistää otsikkoon oikeusohjeen, jolla on ratkaisutoimintaa ohjaavaa merkitystä. Hän totesi, että korkein oikeus asettaa ratkaisuidensa otsikoilla yleisen normin.⁵⁷ Samoihin aikoihin, 1980-luvun puolenvälin tienoilla, otsikon asemasta, merkityksestä ja sisällöstä ryhdyttiin käymään vilkasta keskustelua niin korkeimman oikeuden sisällä kuin myös oikeuskirjallisuudessa. Pohdinnan kohteena oli muun muassa kysymys siitä, onko otsikolla normatiivista merkitystä eli sisältääkö se oikeusohjeen, josta ennakkopäätös annetaan. Olavi Heinosen mukaan keskustelussa päädyttiin siihen, että otsikolla ei ole itsenäistä normatiivista merkitystä: otsikossa vain kuvataan tiivistetysti se oikeuskysymys, josta ennakkopäätös annetaan. Prejudikaattikannanoton perusteet ja oikeusohjeet on etsittävä korkeimman oikeuden ratkaisusta ja perusteluista.⁵⁸

Korkein oikeus rinnastui vielä 1980-luvun puolivälissä lainsäätäjään ennakkolisesti sitovien oikeusohjeiden (ratio decidendi) asettajana soveltaessaan otsikkokeskeistä prejudikaattioppia. Tämän katsottiin kuitenkin vaarantavan oikeuskäytännön joustavuuden ja dynaamisuuden, minkä seurauksena oikeudellinen ajattelu muuttui. Muutamia vuosia myöhemmin 1990-luvulla otsikoita ryhdyttiin pitämään eräänlaisina oikeudellisina tienviittoina, jotka osoittavat ne osatekijät, jotka päätöksen perusteluista on hyvä huomioida myöhemmin prejudikaatin yleistä oikeusohjetta määritettäessä.⁵⁹ Tarkasteltaessa lähemmin ajatuksia ja kannanottoja otsikon tarkoituksesta voidaan nostaa esiin esimerkiksi Aino Virkkusen artikkeli vuodelta 1990⁶⁰, jossa hän totesi, että otsikko voidaan nähdä

- 1) relevantin ratkaisun löytämistä helpottavana apuneuvona,
- 2) yhtenä ratkaisun oikeusperiaatetta tai mielenkiintoista ongelmaa koskevana tulkintana muiden joukossa,
- 3) ratkaisujen tekijöiden laatimana auktoriteettiarvon tai ainakin jonkinlaisen erityisen painoarvon omaavana tulkintana,
- 4) neutraalina yhteenvetona tai
- 5) mielenkiinnon herättäjänä ratkaisua kohtaan esimerkiksi samalla tavalla kuin lehtijuttujen niin sanottu ingressit.

Otsikon olemassaololla ei siten ollut yhtä ainoaa tarkoitusta. Virkkusen esittämän mukaan otsikko ei jo lyhytensä vuoksi pysty välittämään ratkaisun koko sisältöä, eikä se ole tarkoitukseen.⁶¹ Kokonaiskuvan saamiseksi olisi siten luettava itse ratkaisuteksti. Tuula Linna puolestaan on katsonut, että otsikot toimivat hakemistona,

⁵⁴ Ks. Virkkunen 1989, s. 802–803.

⁵⁵ Siltala 1999, s. 676.

⁵⁶ Virolainen – Martikainen 2003, s. 96. KKO:n mittaamisprejudikaattien oikeusohjeena voidaan tyypillisesti pitää kyseessä olevia rikoksia koskevaan mittaamisharkintaan liittyviä seikkoja, ei suoranaisesti tämän mittaamisharkinnan perusteleminen. Näin korkein oikeus kykenee ennakkopäätöksillään muuttamaan ja kehittämään rangaistuskäytäntöä sekä edistämään sen yhtenäisyyttä. Ks. Kempainen 2017, s. 858 sekä myös Sajari 2019.

⁵⁷ Ks. Aarnio 1986, s. 40.

⁵⁸ Heinonen 1991, s. 237 ja Heinonen 2002, s. 619. Ks. myös Salonen 2017, s. 458.

⁵⁹ Siltala 2001, s. 108–109.

⁶⁰ Virkkunen 1990, s. 987.

⁶¹ Virkkunen 1990, s. 991.

että niillä on tiedotusfunktio ja että ne toimivat myös ratkaisuohteina.⁶² Linnan mukaan säädännäisoikeudellisessa järjestelmässä otsikoilla ei kuitenkaan saisi olla itsenäistä merkitystä.⁶³ Lukijan ei siten tulisi koskaan tyytyä vain otsikon lukemiseen, sillä ennakkopäätösmerkitys on ratkaisulla ja sen perusteluilla eikä otsikolla.

Kuluvan vuosituhanen puolella myös Pertti Välimäki on todennut, että otsikko toimii johdantona varsinaiseen ennakkopäätökseen, eikä se korvaa ratkaisun perusteluja.⁶⁴ Lisäksi Mika Launialan mukaan prejudikaattivinen oikeusohje muodostuu ratkaisuselosteen perusteella, eikä otsikolla ole normatiivista merkitystä; otsikon tarkoituksena on antaa lukijalle tieto siitä, minkä oikeuskysymyksen ohjaamiseksi prejudikaatti on annettu.⁶⁵ Näiden lausumien perusteella on ymmärrettävää, että tutkijat eivät ole kovin halukkaita käyttämään ennakkopäätösten otsikoita sellaisinaan, vaan referoivat, kommentoivat ja analysoivat ratkaisuja omin sanoin. Otsikko on vain tiivistelmä, ja itse ratkaisusta voidaan löytää myös muita kuin tiivistelmässä esitettyjä perspektiivejä. Kaikesta huolimatta otsikko on käytännössä hyödyllinen lähtökohta tapauksen tulkinnalle.⁶⁶ Otsikon status on siis relevantti, mutta Mirjami Pason mukaan kuitenkin enemmänkin akateeminen kuin lainkäyttöllinen kysymys.⁶⁷ Myös Mattila on katsonut, että otsikon juridinen merkitys on huomattava.⁶⁸

Oikeuden teksteissä oikeuskielellä voidaan toteuttaa monenlaisia tehtäviä, ja tarkasteltaessa otsikoita tekstilingvistiikan näkökulmasta niiden perimmäinen viestinnällinen tehtävä eli funktio nouseekin keskeiseen asemaan.⁶⁹ Otsikon tarkoituksesta on esitetty edellä erilaisia, ajan saatossa joiltakin osin muuttuneita mielipiteitä. Vallitseva ja vakiintunut näkemys otsikon tarkoituksesta ja funktiosta voidaan nähdä ratkaisevana otsikon kielellisen muotoilemisen kannalta, sillä tekstin sisällön, rakenteen ja kielellisen muotoilun tulisi tukea sille asetetun funktion toteutumista. Kuten Mattila on todennut, tekstille asetettu tehtävä muovaa oikeuskieltä⁷⁰, joten kysymys otsikon muotoilusta ja käytetyistä kielellisistä keinoista palautuu kysymykseen otsikon funktiosta ja sisällöstä: mitä halutaan viestiä ja kenelle?

Yleisesti ottaen tuomioteksteillä voidaan nähdä useampia, osin päällekkäisiä funktioita. Oikeudellisena tekstilajina tuomioiden keskeisimpänä tehtävänä on oikeudellisen ratkaisutoiminnan kautta tapahtuva oikeuden toteuttaminen oikeudellisia vaikutuksia aikaansaavin oikeudellisin kieliteoin.⁷¹ Tämä rikosasioissa annetuissa tuomioissa erityisesti rangaistuksen määräämisenä ilmenevä *performatiivinen funktio* korostuu korkeimman oikeuden prejudikaateissa niiden laaja-alaisen, kansallista oikeuden soveltamista ohjaavan vaikutuksen vuoksi. Tämän ensisijaisen funktion ohessa tuomioilla on luonnollisesti *informatiivinen funktio*, sillä ne välittävät oikeuden ammattilaisille, asianosaisille ja kansalaisille tietoa käsiteltävänä olevasta oikeuskysymyksestä ja sen ratkaisusta perusteluineen. Näiden ohessa tuomioteksteillä voidaan tietoisesti pyrkiä tukemaan oikeuden arvovaltaa, sitouttamaan kansalaiset lakiin ja vahvistamaan oikeuskulttuurisia tekijöitä, kuten tietynlaisia asenteita ja ajattelu- ja toimintatapoja sekä oikeuden ammattilaisten ryhmähenkeä.⁷²

Otsikoista ajan saatossa esitetyt ajatukset ja näkemykset rakentavat jokseenkin fragmentaarista kuvaa otsikoiden tarkoituksesta ja tehtävistä. Kun lähtökohdaksi otetaan otsikon luonne tiivistelmänä julkaisemisen perusteena olevasta oikeuskysymyksestä, joka sisältää tarvittaessa sitä selventäviä tietoja asiasta ja ratkaisun perusteista⁷³, sekä edellä esitetyn perusteella muodostettu näkemys otsikoista *sisällöllisesti heterogeenisina* ja

⁶² Ks. Linna 1990.

⁶³ Linna 1989, s. 781–782.

⁶⁴ Välimäki 2005.

⁶⁵ Launiala 2016, s. 5 ja Launiala 2018, s. 5.

⁶⁶ Ks. Tolonen 2003, s. 126.

⁶⁷ Paso 2009, s. 176.

⁶⁸ Ks. Mattila 2010, s. 197.

⁶⁹ Oikeuskielen tehtävistä ks. Mattila 2017, s. 51–95.

⁷⁰ Mattila 2017, s. 97.

⁷¹ Kielitekojen teoriasta ks. Austin 1962, Searle 1969 ja Kurzon 1986.

⁷² Mattila 2017, s. 51–95.

⁷³ Korkein oikeus 2020.

pääasiassa *informatiivisina teksteinä*⁷⁴, voidaan oikeudellista tietoa kiteyttävällä otsikolla ajatella olevan ensisijaisesti informatiivinen funktio. Otsikon on ensi kädessä tarkoitus viestiä lukijalle ennakkopäätöksen relevantista sisällöstä, mikä mahdollistaa tekstinlaatijalle oikeudellisesti sitovan normatiivisen oikeusohjeen asettamiseen verrattuna suuremman ilmaisullisen vapauden. Rikosasioissa annettujen, rangaistuksen mittaamiseen ja määräämiseen liittyvien ennakkopäätösten otsikoille on hahmoteltavissa myös muita, oikeudenalakohtaisia funktioita. Otsikon sisällöstä riippuen näitä voivat olla esimerkiksi rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavien, tekijää ja tekoa koskevien seikkojen painoarvon ja merkityksellisyyden linjaaminen sekä yhteiskunnallisella tasolla rikosoikeudellisen tuomioistuindiskurssin muovaaminen.⁷⁵

Ottaen huomioon otsikon informatiiviseksi tarkoitettun luonteen ja sen tiivistetyn muodon sekä viestinnällisten vastaanottajaryhmien monimuotoisuuden (asianosaiset, oikeusalan ammattilaiset, kansalaiset) voidaan todeta, että otsikon sisältämään tietoon ja sen muotoiluun olisi kiinnitettävä erityistä huomioita viestin täsmällisyyden, ytimekkyyden ja ymmärrettävyyden turvaamiseksi.⁷⁶

3.2 OTSIKON SISÄLLÖSTÄ JA MUOTOILUSTA

Otsikoiden laatiminen on Suomessa tuomioistuimen tehtävä, ja ennakkopäätöksen otsikko on korkeimman oikeuden laatima. Ehdotuksen otsikoksi laatii ensi vaiheessa jutun esittelijä jo muistiota kirjoittaessaan. Esittelijä korjaa ehdotustaan sen perusteella, millaiseen ratkaisuun esittelyssä päädytään. Sitten jutun ratkaisemiseen osallistuvat jäsenet tarkastavat, korjaavat ja täydentävät otsikkoehdotusta, ja joskus jopa kirjoittavat sen kokonaan uudestaan samalla, kun he tarkastavat esittelijän laatiman ratkaisukonseptin. Viime vaiheessa otsikon sanamuodosta päättää jaoston puheenjohtaja.⁷⁷ Aarnio on esittänyt, että otsikon on oltava laadultaan korkeatasoinen, koska olennainen osa ohjauksinformaatiosta perustuu nimenomaan KKO:n itse muotoilemaan otsikkoon.⁷⁸ Vaikka otsikko ei sisältäisikään oikeusohjetta eikä sillä siten olisi normatiivista merkitystä, on tekstin muotoilu tärkeä seikka informatiivisen funktion toteutumisen kannalta – tiedon välittyminen edellyttää tiedon ymmärrettävyyttä. Laadun käsitteen monimerkityksisyyden vuoksi laajempi keskustelu tuomioistuinkielen korkean laadun indikaattoreista olisi kuitenkin paikallaan.⁷⁹

Kuten edellä todettiin, otsikon muotoilemisen periaatteista käydään jatkuvaa keskustelua KKO:ssa, eikä korkein oikeus ole vahvistanut käyttöönsä ratkaisun muotoilua koskevia sisäisiä ohjeita. Mattilan mukaan ennakkopäätösten kirjoitustapaa ei ole myöskään syytä puristaa tietynlaiseen muottiin perusteluiden tai myöskään otsikoiden osalta.⁸⁰ Otsikoiden muotoilemisen voidaan siten olettaa vaihtelevan perustelujen tapaan KKO:n kokoonpanon ja asian luonteen mukaan. Otsikoiden kielelliseen muotoiluun vaikuttaa niiden tiiviin muodon eli informaation esittämiseen käytettävissä olevan tilan lisäksi erityisesti se, minkälaisista sisällöllisistä osatekijöistä eli elementeistä otsikko koostuu. Korkeimman oikeuden julkaisuperiaatteiden mukaan otsikon tulee pakollisina elementteinä sisältää hakusanat ja tiivistelmä oikeuskysymyksestä, joita täydennetään tarvittaessa selventävillä tiedoilla, lainsäännöksillä ja tiedoilla ratkaisun perusteista.⁸¹ Linna on vuonna jo 1990 todennut, että otsikot eivät ole yhdenmukaisia sisällöltään eivätkä muodoltaan. Hän on esittänyt seitsemän erilaista

⁷⁴ Launiala 2016, s. 5 ja Launiala 2018, s. 5.

⁷⁵ Tässä tarkoitetaan esimerkiksi korkeimman oikeuden suhtautumista alempien instanssien menettelyjen ja niiden tekemien ratkaisujen oikeellisuuteen ja tämän ilmentämistä kielellisesti otsikoissa.

⁷⁶ Oikeudellisten viestien välittämisen tiellä olevista potentiaalisista häiriötekijöistä ks. Mattila 2017, s. 54–61.

⁷⁷ Ks. Virkkunen 1990, s. 985–986.

⁷⁸ Aarnio 1993, s. 270.

⁷⁹ Esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuspiirissä käynnistettiin vuonna 1999 tuomioistuinten laatuhanke, jonka puitteissa on tarkasteltu myös tuomiotekstien kirjoittamista ja laatua. Oikarinen 2004.

⁸⁰ Mattila 2010, s. 197.

⁸¹ KKO 2020 ja Linna 1990, s. 970.

otsikkoryhmää sen mukaan, sisältävätkö otsikot hakusanoja, oikeuskysymyksen, selventäviä faktoja ja/tai perusteluja:⁸²

- 1) *synteesiotsikko*, joka sisältää kaikki edellä mainitut elementit yhdessä kappaleessa,
- 2) *kertoelma ja perusteltu lopputulos* -otsikko, jossa on kaikki elementit, mutta oikeuskysymys ja selventävät tiedot muodostavat oman kappaleensa ja perustelut omansa,
- 3) *perusteluotsikko*, jossa on mukana hakusanat ja oikeuskysymys sekä selventäviä tietoja ja perusteluja ja joka alkaa sanalla *koska*,
- 4) *kertoelma ja toteava lopputulos* -otsikossa, jossa faktakertoelma ja lopputulos ovat eri kappaleissa,
- 5) *toteavat lopputulokset* -otsikoissa lopputulos ilmoitetaan, mutta tapauksen ominaisfaktoja on kerrottu erittäin säästeliäästi,
- 6) *oikeuskysymysotsikko*, josta ei käy ilmi KKO:n päätöksen lopputulos ja joka on muotoa "Kysymys siitä, ..." ja
- 7) *juridinen kertoelma* -otsikko, jossa selostetaan tietyn säännöksen sisältö ja tulkinta tapauksen esillä olevien faktojen valossa.

Jaottelu heijastaa otsikoissa havaittuja sisällöllisiä ja siten myös kielellisiä eroavaisuuksia. Siinä missä ryhmien 1–3 otsikot sisältävät useampia elementtejä ratkaisun perustelut mukaan lukien, eivät perustelut Linnan mukaan ryhmissä 4–7 käy otsikosta ilmi: KKO pyrkii muotoilemaan otsikot siten, että niistä on luettavissa ratkaisusuohje, ja oikeuskysymysotsikkoa käytetään silloin, kun tämä ei ole mahdollista. KKO ei kuitenkaan muotoile otsikkoja normatiiviseen asuun, vaan käyttää niissä menneen ajan imperfektimuotoa, mikä ilmentää otsikon ja ennakkopäätöksen keskinäistä ajallista suhdetta.⁸³ Yleisesti otsikoiden informatiivisuudesta Linna on omien havaintojensa pohjalta todennut, etteivät otsikot taustatietojen puuttumisen vuoksi tarjoa lukijalle sellaista informaatiota, jota yksittäisten tapausten riittävä selostaminen edellyttäisi.⁸⁴

Otsikoissa yksilöidään usein vain yksi oikeuskysymys, mutta on olemassa myös ennakkopäätöksiä, joissa otsikkoon on nostettu kaksi tai useampia oikeuskysymyksiä. Kysymyksen muotoon muotoilluissa otsikoissa on sanottu olevan usein kyse tapauksista, joissa on esitetty puolin ja toisin paljon väitteitä. Näissä tapauksissa ei Juha Häyhän mukaan ole onnistuttu tiivistämään ratkaisunormia otsikkoon selkeästi ja tyylikkäästi, ja tällöin tapauksen olosuhteet ovat saaneet päähuomion varsinaisen normin sijaan.⁸⁵ Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu, että kun kyse on näyttökysymyksestä, yleensä kyseeseen tulee demonstratiivinen eli takautuva ennakkopäätös, harkintaohje, jolloin otsikko kirjoitetaan kysymyksen muotoon.⁸⁶ Korkeimman oikeuden julkaisu ratkaisu on institutionalisoitu ennakkopäätös vain siltä osin kuin se koskee otsikossa yksilöityä oikeuskysymystä. Usein ratkaisussa joudutaan ottamaan kantaa myös sellaisiin oikeuskysymyksiin, joita ei ole nostettu otsikkoon. Tällaisiin oikeuskysymyksiin kohdistettavilla korkeimman oikeuden kannanotoilla ei ole katsottu olevan samanlaista ennakkopäätösarvoa kuin kannanotoilla otsikossa yksilöityyn oikeuskysymykseen.⁸⁷

Jyrki Virolaisen ja Petri Martikaisen mukaan otsikko kirjoitetaan vastaukseksi konkreettiseen oikeusongelmaan, joka yksittäisessä tapauksessa on käsillä. Otsikkoa sen sijaan harvemmin kirjoitetaan abstraktiseen ja yleistettävään muotoon ikään kuin normiksi, minkä johdosta lukijan on perehdyttävä myös ratkaisun perusteluihin.⁸⁸ Perustelujen ja otsikon suhteesta oikeusneuvokset ovat yleisesti todenneet, että yksinomaan tuomio perusteluineen muodostaa KKO:n ratkaisun. Otsikko ei ole osa ratkaisua eikä päätelmiä voi siten perustaa

⁸² Linna 1990, s. 970–971.

⁸³ Linna 1990, s. 972.

⁸⁴ Linna 1990, s. 973–974.

⁸⁵ Häyhä 2014.

⁸⁶ Välimäki 2005.

⁸⁷ Heinonen 2002, s. 619.

⁸⁸ Virolainen – Martikainen 2003, s. 96–97.

otsikkoon.⁸⁹ Mitä tulee otsikon muotoiluun, on esimerkiksi Heinonen todennut, ettei otsikon epäonnistunut muotoilu ole kovinkaan kohtalokasta. Epätäsmällinen otsikko korkeintaan vaikeuttaa mielenkiintoisen oikeuskysymyksen löytämistä KKO:n prejudikatuurista, mutta oikeuskysymyksen ja sen ratkaisemisen erittely löytyy kuitenkin aina tyhjentävästi itse ratkaisusta.⁹⁰ Koska oikeuskielen tarkkuus ja täsmällisyys on pitkälti saavuttamaton ideaali⁹¹ jo oikeudellisten käsitteiden abstraktin luonteen vuoksi, edellyttäisi otsikoilta toivottu *täsmällisyys* laadun käsitteen tavoin yksityiskohtaisempaa pohdintaa ja keskustelua.

Jos ratkaisu ja otsikko nähdään kiinteästi toisiinsa liittyvinä, mutta kuitenkin selkeästi erillisinä teksteinä, voidaan ajatella, että otsikoiden kielelliset konventiot voivat poiketa ja kehittyä erillään ratkaisujen konventioista. Yleisesti ottaen tuomioistuinkielen on katsottu olevan voimakkaasti oman perinteensä määräämää⁹², muotosidonnaista sekä vanhahtavaa⁹³. Oikeusjärjestelmän kulttuuriperintö näkyy tuomioistuinkielen sanastossa, jonka monesti esitetäänkin muovautuvan verkkaisesti, jatkuvana rauhanomaisena prosessina vuorovaikutuksessa vieraiden kielten ja kansallis(t)en yleiskiel(t)en kanssa.⁹⁴ Toisinaan oikeuskielen käsitteistö uudistuu kuitenkin hyvinkin nopeasti yhteiskunnallisten, oikeudellisen ja poliittisten muutosten seurauksena.⁹⁵ Yhtenä syynä säädöksissä ja niihin perustuvissa tuomioistuinratkaisuisa käytettävän kielen vaikeaselkoisuudelle on nähtävissä maailman muuttuminen yhä monimutkaisemmaksi ja uudenlaisia asioita koskevan sääntelyn määrän lisääntyminen. On kuitenkin huomattava, että oikeuskieli ja juridinen tyyli ovat muuttuneet ja muuttuvat myös muista kuin ilmaistavaan oikeudelliseen substanssiin liittyvistä syistä.⁹⁶ Kuten kaikkien oikeudellisten tekstien, myös otsikoiden kieltä ja käsitteistöä muovaavat ja uudistavat niiden laatijoiden asenteet ja ajattelutavat sekä ajan henki, vaikka mukana onkin edelleen perinteisiä piirteitä, jotka ovat oikeuskulttuurin ainesosina kulkeutuneet menneistä ajoista tämän päivän otsikoiden muotoiluun.

Johdonmukaisuutta ja jäykkyyttä on perinteisesti pidetty oikeudellisen järjestelmän suurina arvoina.⁹⁷ Toistuvuuden ja kaavojen merkitys oikeudessa onkin väistämättä suuri; lainsäädännön luomat raamit luovat pysyvyyttä ja turvaavat osaltaan oikeudellisten menettelyjen oikeudenmukaisuutta, oikeudenkäytön ennustettavuutta ja oikeusturvan toteutumista. Oikeudellisten normien noudattaminen heijastuu oikeudelliseen toimintaan ja oikeudellisiin teksteihin jäsenyntyneisyytenä ja kaavamaisuutena, joihin viitataan myös historiallisesta näkökulmasta (oikeudellisina ja kielellisinä) rituaaleina ja rutineina.⁹⁸ Tuomioille oikeudellisena tekstilajina voidaan sanoa olevan tyypillistä osin säädöksistä⁹⁹ juurensa juontava tietynasteinen *sisällöllinen, rakenteellinen ja kielellinen* kaavamaisuus.¹⁰⁰ Tuomion tulee sisältää tietyt elementit, jotka esitetään usein vakiintuneessa järjestyksessä ja muotoillaan osin vakiintunein sanakääntein. Kaavamaisuus palvelee yleisesti muun muassa oikeuden (soveltamisen) vakiinnuttamista, asiakirjojen nopeaa ja vaivatonta laadintaa sekä mahdollisten muotovaatimusten täyttämistä, mutta tukee myös oikeuden arvovaltaa, päätöksenteon luotettavuutta ja oikeudellisten toimijoiden uskottavuutta.¹⁰¹

Otsikon sisällöllisistä elementeistä riippumatta kaavamaisuus näkyy väistämättä otsikoiden muotoilussa säädöksiin perustavan informaation esittämisessä. Siltä osin, kun otsikkoon sisällytetään oikeusnormeihin perus-

⁸⁹ Ks. Paso 2009, s. 176.

⁹⁰ Heinonen 1991, s. 239. Toki voi olla niin, että mikäli otsikko on puutteellinen, ennakkopäätös voi kadota näkymättömiin, ks. Kempainen 1992, s. 450.

⁹¹ Mattila 2017, s. 97.

⁹² Kempainen 1992, s. 357.

⁹³ Virolainen – Martikainen 2003, s. 163.

⁹⁴ Yleisesti juridisen termistön muodostumisesta ks. Mattila 2017, s. 176–184 ja Mattila 2012, s. 27–38.

⁹⁵ Ks. Tuori 2007, s. 167 ja Paasto 1997.

⁹⁶ Kempainen 1992, s. 381.

⁹⁷ Mäkelä 2006, s. 200.

⁹⁸ Mattila 2017 s. 116–121 ja Lindroos 2015, s. 101–117.

⁹⁹ Oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 24:7 ja 24:15 sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11:6.

¹⁰⁰ Lindroos 2015, s. 111–112.

¹⁰¹ Mattila 2017, s. 117–119.

tuva tietoa, on luonnollista, että hyödynnetään pitkälti lain sanamuotoja, niin erityisen juridisen merkityksen omaavaa oikeudellista terminologiaa (esim. *vapaudenmenetysaika*) kuin myös kiinteitä sanaliittoja eli oikeudellista fraseologiaa¹⁰² (esim. rikosnimikkeet, kuten *törkeä huumausainerikos*).¹⁰³ Sitä vastoin siltä osin, kun otsikossa esimerkiksi kuvaillaan yksittäisen tapauksen taustaa, esitetään selventäviä tietoja tai perustellaan ratkaisua, on tekstin laatijan ilmaisullinen vapaus suurempi ja mahdollisuus erilaisten kielellisten keinojen käyttöön laaja-alaisempi. Tuomioistuin kielen voidaan sanoa koostuvan pääpiirteissään kolmenlaisesta kieliaineksestä:

-oikeusnormeihin perustuvista ilmauksista (ns. *normatiivinen aines*),

-tuomioistuin kielen käytännössä vakiintuneista kielellisistä konventioista, kuten perusteluissa kaavamaisesti käytetyistä sanankäänteistä ja rutiini-ilmauksista (esim. *yhdessä ja yksissä tuumin*, ns. *konventionaalinen aines*), ja

-asian yksilöllisiin tosiseikkoihin, asianosaisiin ja tapahtumainkulkuun liittyvistä ilmauksista (ns. *tapauskohtainen aines*).¹⁰⁴

Tietynasteinen kaavamaisuus on olennainen osa oikeutta ja oikeuden tekstuaalista maailmaa. Oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa abstraktien normien ja todellisuuden konkretian kohdatessa ratkaisuteksteissä rakennetaan perustelujen avulla siltoja normatiivisten kaavojen ja ratkaistavan tapauksen yksilöllisten piirteiden välille.¹⁰⁵ Oikeuskirjallisuudessa tuomioiden liialliseen vakiointiin on kuitenkin suhtauduttu jokseenkin kriittisesti.¹⁰⁶ Tämä johtuu siitä, että kaavamaisuus on yhdistetty tuomioiden kielellisessä muotoilussa etenkin fraaseihin¹⁰⁷ ja niin sanottuihin *fasadiperusteluihin*, joihin tukeutumalla perusteluvollisuus voidaan kiittää.¹⁰⁸ Laukkanen onkin esittänyt, että laadukkaan tuomion tulisi olla yksilöllinen niin rakenteeltaan kuin myös sisällöltään: laadukas tuomio tulisi laatia aina mittatilaustyönä sen mukaan, mitä ratkaistavan asian laatu kulloinkin vaatii.¹⁰⁹ Kaavamaisuuden ja yksilöllisyyden välisen jännitteen voidaan oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa katsoa heijastuvan erityisesti perusteluihin. Päätöksenteon läpinäkyvyyden ja ratkaisun hyväksyttävyyden edistämiseksi juuri rikosasioissa annetuissa tuomioissa rangaistuksen mittaamista koskevan tuomarin ajattelu- ja päättelyprosessin sekä erilaisten rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavien seikkojen punninnan tulisi käydä tuomion perusteluista selkeästi ilmi.¹¹⁰

¹⁰² Oikeudellisesta fraseologiasta ks. esim. Goźdz-Roszkowski – Pontrandolfo 2018, Lindroos 2015, s. 157–202 ja Ruusila – Lindroos 2016, s. 120–140.

¹⁰³ Tarkka säädösten ilmauksissa pitäytyminen on tarkoituksenmukaista oikeusturvanäkökohdista kielellisten tulkintarisien ja väärinymmärrysten välttämiseksi, mutta taustavaikuttimena lain kirjaimen kunnioittamiselle voidaan nähdä myös legalistinen oikeusperinne, ks. esim. Björne 2012.

¹⁰⁴ Lindroos 2015, s. 116, toimii tämän hahmottelun pohjana. Tapauskohtaiseen ainekseen voidaan lukea myös puhekielinen kielenkäyttö, joka rikkoo tuomioteksteissä yleisesti objektiivisuuteen ja arvokkuuteen pyrkivää muodollista juridista tyyliä. Puhekieltä esiintyy rikostuomioissa teon tunnusmerkistön täyttymiseen liittyvän tapahtumainkulun selostamisessa. Esimerkkinä voidaan mainita Vantaan käräjäoikeuden tuomio (Vantaan KO, 11/3745, R 11/2781), jossa tapahtumia kuvailtiin seuraavasti: [X] oli kaatunut maahan kippuraan ja uhannut tappaa [Y]:n, huutaen ”nyt sie kuolet”. Ks. Lindroos 2015, s. 241–242.

¹⁰⁵ Tuomioiden vakiintuminen tekstilajina on johtanut käytännössä elektronisten tuomiopohjien käyttöön, jotka täytetään tapauskohtaisella aineksella, perusteluilla ja ratkaisulla. Ks. esim. Mattila 2017, s. 129–130.

¹⁰⁶ Virolainen – Martikainen 2010, s. 123. Saksalaisten rikostuomioiden osalta ks. esim. Meyer-Goßner – Appl 2008, s. 60, 69–70.

¹⁰⁷ Ks. Pihlajamäki 2018, s. 223. Vaikka vakiintuneiden sanontojen ja fraasien käyttäminen on Kempin mukaan sinänsä täysin perusteltua, hän näkee niiden ongelmana muun muassa jäykkyyden ja muuttumattomuuden. Kempin 1992, s. 396.

¹⁰⁸ Kempin 1992, s. 396. Esimerkkinä Kempin mainitsee virkkeen: ”Tämän vuoksi ja ottaen huomioon, mitä jutussa on muutoin käynyt ilmi”. Ks. myös Virolainen – Martikainen 2010, s. 34–35.

¹⁰⁹ Ks. Laukkanen 2002, s. 15.

¹¹⁰ Aaltonen 2005, s. 348.

Edellä esitetyn perusteella voidaan lähtökohtaisesti olettaa, että otsikot laaditaan tuomion tavoin mittatilaustyönä käsiteltävän asian mukaan ja että ne ovat kaavamaisia lähinnä siltä osin kuin niihin sisältyy normatiivista ainesta. Vakiintunut muoto takaa keskimäärin muotovapautta paremmin muun muassa viranomaistoiminnan ennustettavuuden¹¹¹, mutta tätä artikkelia varten toteutettua analyysia varten kerätystä aineistosta oli jo ensi silmäyksellä havaittavissa, että otsikot ovat sisällöltään ja muodoltaan hyvin erilaisia. Otsikoiden sisällön ja muodon vaihtelu on ymmärrettävää ja selitettävissä yhtäältä ratkaistavana olevan asian yksityiskohtaisten piirteiden ja toisaalta otsikon laadintaa ja kirjoittamista koskevien tuomioistuimessa toimivien tuomarien tekemien päätösten perusteella. Kielellisen muotoilun näkökulmasta otsikoiden laadintaan liittyy keskustelu tuomioistuin kielessä ilmenevän juridisen tyylin *kollektiivisuudesta* (ns. kollektiiviinen tyyli) ja *individualistisuudesta* (ns. individualistinen tyyli). Missä määrin otsikoissa pyritään yhdenmukaiseen kielenkäyttöön ja ilmaistapaan?¹¹²

Institutionaalisenä tekstilajina tuomioteksteissä käytettävällä kielellä ja juridisella tyyllillä on suuri vaikutus paitsi tiedon ymmärrettävyyteen ja välittymiseen myös tekstien vastaanottajille ja lukijoille tuomioistuimesta ja sen toiminnasta syntyvään mielikuvaan. Siinä missä oikeustapausten yksilöllisten piirteiden sallimissa rajoissa mahdollisimman yhtenäisen kirjoitustavan voidaan yleisesti ajatella rakentavan kuvaa yksimielisestä ja kollektiivisella äänellä puhuvasta instituutiosta, tekstien pintatason voimakkaan variaation sekä tuomioiden epäyhtenäisyyksien ja individualististen kielenkäyttöisten piirteiden voidaan puolestaan mieltää tuovan esiin yksittäisiä tuomareita, heidän rooliaan päätöksenteossa ja moniäänisyyttä niin instituution julkisivun kuin oikeudellisen ratkaisun takana.¹¹³ Tuomioistuin kielen osalta on todettu, että kielenkäyttöä koskevia valintoja ohjaavat pyrkimykset arvokkuuteen johtavat väistämättä muodolliseen ja konservatiiviseen tyyliin, jossa tuomareiden yksilölliset kielenkäyttöiset preferenssit eivät juurikaan näy.¹¹⁴ Erityisesti rikosasioissa annetuissa tuomioissa – ja analogisesti otsikoissa – käsiteltävien asioiden luonteen edellyttämän vakavuuden voidaan katsoa alleviivaavan kielen ja sen käytön merkitystä.¹¹⁵

4 OTSIKOIDEN ANALYYSI

4.1 OTSIKOIDEN RYHMITTELY SISÄLLÖLLISTEN ELEMENTTIEN PERUSTEELLA

Finlex-lakitietokannassa olevista korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä ”rangaistuksen määrääminen”-hakusanalla kerätty tutkimusaineisto sisältää 111 korkeimman oikeuden antaman ennakkopäätöksen otsikkoa, jotka on taulukossa 1 ryhmitelty niiden sisällöllisten elementtien ja näiden esiintymisjärjestyksen perusteella kymmeneen ryhmään. Sisältö-sarakkeessa esitetään otsikoiden sisällölliset elementit niiden esiintymisjärjestyksessä, seuraavassa sarakkeessa kuhunkin ryhmään kuuluvaksi luettujen otsikoiden lukumäärä ja oikeanpuolimmaisessa sarakkeessa kustakin ryhmästä yksi esimerkki, joka noudattaa alkuperäisen otsikon kappaalejako.

¹¹¹ Aarnio 1994, s. 279–280.

¹¹² Kollektiivisesta eli tietyn yhteisön yhdenmukaisesta tyylistä nimitystä sosiaalinen tyyli (sozialer Stil) käyttää Sandig 2007, s. 171. Yksilöllisestä eli individualistisesta tyylistä (Individualstil) kirjoittaa puolestaan Nussbaumer 2009, s. 2141–2142.

¹¹³ Voidaan ajatella, että mitä vahvemmin ihminen astuu tuomioteksteissä instituution julkisivun takaa esiin, sitä selkeämmin lukijalle hahmottuu myös yksilön harkintavaltaan ja kaikkeen inhimilliseen toimintaan liittyvä virheiden ja erehtymisen riski. Tuomiotekstien juridisesta tyylistä, johon vaikuttavat oikeusjärjestelmän historiallisen kehityksen ohessa monet oikeuskulttuuriset seikat, ks. esim. Lindroos 2015, s. 63, 95–101. Esimerkkinä vertailevasta juridisen tyylin tutkimusta koskevasta teoksesta voidaan mainita Lashöfer 1992.

¹¹⁴ Krefeld 1985, s. 43.

¹¹⁵ ”Der Ernst, der gerade im Strafrecht herrschen muß, verstärkt die Bedeutung der Sprache auf diesem Rechtsgebiet noch einmal”. Hassemer 1992, s. 76.

Kuten taulukosta 1 käy ilmi, suurin osa aineiston otsikoista koostuu joko tapauksen faktoja sisältävästä kertoelmasta ja KKO:n toteavasta ratkaisusta (ryhmä 1) tai kertoelmasta ja oikeuskysymyksestä (ryhmä 2). Kolmanneksi eniten aineistossa esiintyy kertoelmasta, ratkaisusta ja oikeuskysymyksestä koostuvia otsikoita (ryhmä 3) ja neljänneksi eniten oikeuskysymysotsikoita, jotka sisältävät yhden tai useamman oikeuskysymyksen ja joista tosiseikat ja ratkaisu eivät käy ilmi (ryhmä 4). Varsinaisia perusteluja on erotettavissa vain harvassa otsikossa; pääasiassa perustelujen osalta viitataan ennakkopäätöksen sisältöön. Ulkoisesti suurin osa aineiston otsikoista on rakennettu yhden, tiiviin tekstikappaleen muotoon; 111:sta otsikosta alle puolet (39 otsikkoa) on jaettu useampaan kuin yhteen kappaleeseen. Useimmiten kappalejako on hyödynnetty sanamäärällisesti pidempien otsikoiden kohdalla, joita aineistossa esiintyy enemmän uudemmissa otsikoissa.

Taulukko 1. Otsikoiden ryhmittely sisällön ja rakenteen perusteella

Ryhmä	Sisältö	Lukumäärä	Esimerkki
1	Kertoelma ja KKO:n ratkaisu	41	Rangaistusmääräykseen ei ollut merkitty sakosta vapaudenmenetysajan johdosta tehtävää vähennystä. Syyttäjä ilmoitti, että vapaudenmenetysaika oli otettu huomioon määrättäessä päiväsakkojen lukumäärää. Korkeimman oikeuden päätöksestä ilmenevin perustein rangaistusmääräystä oikaistiin siten, että sakosta tehtiin vapaudenmenetysaikaa vastaava vähennys. (KKO 2005:35)
2	Kertoelma ja yksi tai useampi oikeuskysymys	35	Syytetyt olivat maan korkeimmalla sarjatasolla jalkapalloa pelanneen urheiluseuran luottamustehtävissä syyllistyneet muun muassa törkeään veropetokseen. Kysymys siitä, oliko syytetyille rikoksesta johtunut vahingonkorvausvelvollisuus, rikoksen aiheuttama julkisuus ja työpaikan menetys otettava lieventävänä seikkana huomioon rangaistusta määrättäessä. Kysymys myös siitä, voitiinko rikokselle säädetty rangaistusasteikko alittaa. (Ään.) (KKO 2006:44)
3	Kertoelma, KKO:n ratkaisu ja oikeuskysymys	14	A oli harjoittanut paritustoimintaa 1.1.2001 ja 1.12.2004 välisen ajan. Se seikka, että toimintaa oli 1.8.2004 jälkeen tapahtuneelta osalta arvioitava tuolloin voimaan tulleen törkeää paritusta koskevan säännöksen nojalla, ei estänyt paritukseen sisältyvien yksittäisten tekojen katsomista yhdeksi rikokseksi koko toiminta-ajalta. Sen vuoksi A:n syyksi luettiin rikos, joka käsitti parituksen ja törkeän parituksen. Kysymys myös rikossäännösten ajallisesta ulottuvuudesta ja rangaistuksen määräämisestä. (KKO 2007:38)
4	Yksi tai useampi oikeuskysymys	12	Kysymys siitä, johtiko jäännösrangaistuksen täytäntöönpanomääräys rikoslain 2 c luvun 14 §:n 2 momentin 4 kohdassa tarkoitettuun kohtuuttomaan lopputulokseen. Kysymys myös jäännösrangaistuksen määräämisestä täytäntöön pantavaksi vain osaksi sekä koeajalla tehdyistä rikoksista ja täytäntöön pantavaksi määrätystä jäännösrangaistuksesta tuomittavan yhteisen vankeusrangaistuksen mittaamisesta. (KKO 2008:72)
5	Kertoelma, KKO:n ratkaisu ja perusteluja	2	A, joka oli rikokset tehdessään 15-vuotias ja jota ei ollut aikaisemmin tuomittu vankeusrangaistukseen, tuomittiin 12-vuotiaaseen B:hen kohdistuneesta raiskauksesta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla katsottiin, että rikosten vakavuudesta ja rangaistuksen pituudesta huolimatta asiassa ei ollut painavia syitä, jotka olisivat vaatineet A:lle tuomittavan rangaistuksen määräämistä ehdottomana. Koska ehdollista vankeutta yksinään pidettiin riittämättömänä rangaistuksena, tuomittiin sen ohessa yhdyskuntapalvelua. (KKO 2013:31)
6	Kertoelma, perusteluja ja KKO:n ratkaisu	2	A:lle moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta ynnä muusta tuomitusta vankeusrangaistuksesta ei ollut vähennetty sitä aikaa, jonka A oli ollut vapautensa menettäneenä matkustuskiellon rikkomisten vuoksi. Koska matkustuskiellon määrääminen oli perustunut epäilyyn moottorikulkuneuvon käyttövarkauteen, katsottiin tämän vapaudenmenetysajan johtuvan teosta, jonka osalta A:lle oli sittemmin määrätty rangaistus. A:lle tuomittua vankeusrangaistusta oikaistiin siten, että rangaistuksesta tehtiin mainittuja vapaudenmenetysaikoja vastaava vähennys. (KKO 2005:85)
7	KKO:n ratkaisu	2	Tuomion antamisen jälkeen tehty rikos ei estänyt tuomitsemasta rikoksentehtäjä yhdyskuntapalveluun. (Ään.) (KKO 2009:30)
8	KKO:n ratkaisu ja perusteluja	1	Hovioikeuden tuomio katsottiin virheelliseksi, koska hovioikeus vankeusrangaistusta määrätessään ei ollut ottanut huomioon rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaisesti aikaisemmin tuomitua ehdotonta vankeusrangaistusta eikä ollut myöskään perustellut sitä, mistä syystä tuota rangaistusta ei ollut otettu huomioon. (KKO 2009:77)
9	KKO:n ratkaisu ja oikeuskysymys	1	Metallirunkoinen tuoli ei ollut rikoslain 21 luvun 6 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettu ampuma- tai teräseeseen rinnastettava hengenvaarallinen väline. Ks. KKO:1996:65 KKO:2009:79.
10	Kertoelma, KKO:n ratkaisu, perusteluja ja oikeuskysymys	1	Hovioikeus oli korottanut käräjäoikeuden A:lle törkeästä ihmiskaupasta, rekisterimerkintärikoksesta, lapsikaappauksesta ja virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta tuomitseman ehdottoman yhteisen vankeusrangaistuksen 5 vuodeksi 8 kuukaudeksi vankeutta. Ennen hovioikeuden tuomion antamista A oli tuomittu Ruotsissa 4 vuoden vankeusrangaistukseen rikoksista, jotka oli tehty ennen käräjäoikeuden antamaa tuomiota. Mainitsemillaan perusteilla Korkein oikeus katsoi, että rikoslain 7 luvun 9 §:ää oli tulkittava niin, että toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tuomittu vankeusrangaistus oli otettava huomioon, jos aikaisempi Suomessa tuomittu rangaistus otettaisiin vastaavassa tilanteessa huomioon. Sen vuoksi A:lle Ruotsissa tuomittu vankeusrangaistus oli otettava huomioon rangaistusta alentavana seikkana samalla tavalla kuin Suomessa tuomittu saman pituinen vankeusrangaistus otettaisiin huomioon. Kysymys myös hovioikeuden menettelystä, kun se ei ollut täydentänyt pääkäsittelyä saatuaan tiedon Ruotsissa tuomitusta vankeusrangaistuksesta eikä ottanut sitä huomioon tuomitsemaansa vankeusrangaistusta alentavana seikkana eikä perustellut, mistä syystä sitä ei ollut otettu huomioon. Kysymys myös yhteisen rangaistuksen mittaamisesta. (KKO 2017:60)

Taulukon 1 havainnollistamien ja aineistossa nähtävissä olevien sisällöllisten ja rakenteellisten eroavaisuuksien perusteella analysoidut otsikot muodostavat heterogeenisen tekstiryhmän, jossa sekä otsikkoon tiivistet-

täväksi valittu informaatio että sen esittämistapa vaihtelevat. Tuomiotekstien tyypillisenä ominaispiirteenä pidetty sisällön ja rakenteen jäsenyys ja kaavamaisuus on odotetusti havaittavissa aineistossa suhteellisen vähäisessä määrin; otsikoiden voidaan ennemminkin sanoa olevan jokseenkin epäyhtenäisiä sisällöltään ja rakenteeltaan. Jos tarkemman tarkastelun kohteeksi otetaan aineistossa määrällisesti eniten esiintyvät yksittäiset sisällölliset elementit eli kertoelmat, oikeuskysymykset ja ratkaisut, voidaan havaita, että myös näiden yksittäisten elementtien sisällä on lukijalle esitettävän informaation suhteen mittavaa vaihtelua.

1. Kertoelmat

Ratkaistavana olevaan asiaan liittyviä tosiseikkoja referoivat kertoelmat on koostettu yksittäistapauksessa oikeudellisen kysymyksen kannalta välttämättömäksi katsotuista ja tiivistetysti esitetyistä tiedoista. Tämä tapauskohtainen aines esitetään useimmiten menneessä aikamuodossa (pluskvamperfekti), ja sen ilmaisemiseen käytetään vaihtelevia kielellisiä muotoiluja. Kertoelmassa tuomioistuinratkaisuun johtaneen prosessin vuorovaikutuksellisuus tulee kaikkein selvimmän esille: otsikoissa esiintyviä tahoja ja aktiivisia toimijoita voivat asian luonteesta riippuen olla asianosaisten (vastaaja ja asianomistaja tai A, B, C jne.) lisäksi esimerkiksi poliisi, syyttäjä, Rikosseuraamuslaitos, Verohallinto ja alemmat instanssit. Siinä missä joissakin aineiston kertoelmissa huomio keskittyy rikolliseen tekoon eikä tekijöitä välttämättä mainita lainkaan tai vain lyhyesti (esim. KKO 2005:35 ja KKO 2017:41), kuvaillaan toisissa kertoelmissa yksityiskohtaisemmin tapauksen taustaa, asianosaisten toimintaa, prosessin etenemistä ja/tai alempien instanssien ratkaisuja (esim. KKO 2018:89 ja KKO 2019:29).

KKO 2005:35

”Rangaistusmääräykseen ei ollut merkitty sakosta vapaudenmenetysajan johdosta tehtävää vähennystä. Syyttäjä ilmoitti, että vapaudenmenetysaika oli otettu huomioon määrättäessä päiväsakkojen lukumäärää. Korkeimman oikeuden päätöksestä ilmenevin perustein rangaistusmääräystä oikaistiin siten, että sakosta tehtiin vapaudenmenetysaikaa vastaava vähennys.”

KKO 2017:41

”Hovioikeus oli tuominnut vastaajan rangaistukseen avunannosta törkeään veropetokseen, törkeään kirjanpitorikokseen ja törkeään työeläkevakuutusmaksupetokseen. Kysymys rangaistuksen mittaamisesta.”

KKO 2018:89

”A ja B olivat anastaneet ja yrittäneet anastaa veneiden perämooottoreita ja siten syyllistyneet muun ohella lukuisiin törkeisiin varkauksiin ja niiden yrityksiin. Heidät oli lähettänyt Latviasta Suomeen varkaksiin C, joka oli sopinut D:n kanssa, että A ja B toimittavat anastetut moottorit D:lle. Suomessa D oli ensin säilyttänyt moottoreita ja kuljettanut ne sitten Latviaan, missä C oli myynyt ne.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevin perustein katsottiin, että A ja B olivat tehneet rikoksensa osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Rangaistuksia mitattaessa sovellettiin siksi rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädettyä koventamisperustetta.”

KKO 2019:29

”A oli yllättäen lyönyt voimakkaasti B:tä kasvoihin, jolloin B oli kaatunut ja lyönyt pänsä asfalttiin. B oli sairaalassa menehtynyt kallon sisäisiin vammoihin. Hovioikeuden lainvoimaisen syyksilukemisen mukaan A oli syyllistynyt pahoinpitelyyn ja törkeään kuolemantuottamukseen.

Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomiota, jolla A oli tuomittu yhteiseen 1 vuoden 6 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sen ohessa 60 tunnin yhdyskuntapalveluun.”

2. Oikeuskysymykset

Aineiston sisältämissä oikeuskysymyksissä inhimilliset tekijät eli asianosaiset ja muut toimijat sekä oikeusprosessi häivytetään pitkälti taustalle, ja oikeudellinen ongelma ja ratkaisutoiminta asetetaan keskeiseen asemaan. Siitä huolimatta, että otsikoiden hakusanana käytettiin sanaparia ”rangaistuksen määrääminen”, aineistossa esiintyy enimmäkseen sellaisia kysymyksiä, joissa rangaistuksen mittaamista koskevan harkinnan kohteena olevat koventamis- tai lieventämisperusteet eivät ole luettavissa itse kysymyksestä (esim. edellä KKO 2017:41 ja jäljempänä KKO 2017:7). Näissä tapauksissa muotoiltu kysymys on jokseenkin yleisluontoinen eikä sisällä yksityiskohtaista informaatiota siitä, minkälaisen seikkojen vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen tapauksessa on pohdittu. Tällöin kysymyksen kannalta olennaisia taustatietoja saattaa kuitenkin sisältyä sitä edeltävään kertoelmaan (esim. KKO 2019:110). Kertoelman ja kysymyksen yhteenkuuluvuuden kautta syntyvä looginen informaatorakenne lisää tekstin sidosteisuutta ja otsikon ymmärrettävyyttä, vaikka varsinaisia kielellisiä sidoskeinoja (esim. konjunktiot, konnektorit, pronominit) virkkeiden välillä ei juurikaan käytetä. Aineistossa poikkeuksellisia ovat kysymykset, jotka sisältävät tietoja rangaistusta koventavista tai lieventävistä seikoista (esim. KKO 2006:44).¹¹⁶

KKO 2017:7¹¹⁷

”Kysymys syytesidonnaisuudesta ja rangaistuksen määräämisestä pahoinpitelyä koskevassa asiassa.”

KKO 2019:110

”A oli syyllistynyt törkeään rahanpesuun rikoksen kautta saadun omaisuuden arvon ollessa 19 600 euroa. Kysymys rangaistuksen mittaamisesta. (Ään.)”

KKO 2006:44

”Syytetyt olivat maan korkeimmalla sarjatasolla jalkapalloa pelanneen urheiluseuran luottamustehtävissä syyllistyneet muun muassa törkeään veropetokseen. Kysymys siitä, oliko syyteytille rikoksesta johtunut vahingonkorvausvelvollisuus, rikoksen aiheuttama julkisuus ja työpaikan menetys otettava lieventävänä seikkana huomioon rangaistusta määrättäessä. Kysymys myös siitä, voitiinko rikokselle säädetty rangaistusasteikko alittaa. (Ään.)”

Kysymyksissä otsikoiden elementteinä huomionarvoista on, että ne eroavat toisistaan myös siinä, ilmaistaanko kysymyksissä tapauksessa kyseessä oleva rikosasia. Erityisesti silloin, kun kyse on pelkätään yhdestä tai useammasta kysymyksestä koostuvasta oikeuskysymysotsikosta, voidaan ajatella, että keskeinen tieto ennakkopäätöksen otsikossa olisi tiedonhaun näkökulmasta ja lukijan kannalta juuri se,

¹¹⁶ Rikoslaisissa käytetty termi koventamisperuste on aineistossa mainittu seitsemässä otsikossa ja termi lieventämisperuste yhdessä otsikossa. Rangaistuksen mittaamiseen ja tapauksessa koventamis- tai lieventämisperusteena vaikuttaneisiin tekijöihin on kuitenkin viitattu myös toisenlaisin sanakäantein: yleisimmin rangaistusta koventavana tai lieventävänä seikkana, mutta myös rangaistuksen lieventäminenä (esim. KKO 2012:9), lievennettyinä asteikkona (esim. KKO 2013:26 ja KKO 2017:69) ja syytetyin syyllisyyttä vähentävänä seikkana (KKO 2018:43). Aineiston otsikoissa nimenomaisesti mainittuja harkinnan kohteena olleita lieventämisperusteita ovat työpaikan menetys (KKO 2006:44), rikoksen vaikutusten poistaminen (KKO 2011:93), terapiaan hakeutuminen, se tosiseikka, että asianosaiset olisivat sopineet asian, sekä syytetyin toiminta oman rikoksensa selvittämiseksi (KKO 2012:9), lievä päihtymystila ja muut rikkomukseen liittyneet seikat (KKO 2014:12), rikoksen tekemisestä kulunut aika (KKO 2014:87), asianomistajien kanssa tehdyt sovinnot vahingonkorvauksista sekä syytetyin sairastuminen ja hoitoon hakeutuminen (2017:50), syytetyin nuori ikä sekä rikoksesta seurannut poikkeuksellinen julkisuus ja siitä vastaajille aiheutuneet vakavat seuraukset (2017:69) ja aivovamman jälkitila (KKO 2018:32). Harkittavina rangaistuksen koventamisperusteina otsikoissa puolestaan mainitaan rikosten tekeminen järjestäytyneen ryhmän jäsenenä (KKO 2011:41, KKO 2013:90, KKO 2018:89), syytetyin aikaisempi samankaltainen rikollisuus (KKO 2011:53), rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus (KKO 2014:55) sekä syytetyin aikaisemmat pitkäaikaiset vankeusrangaistukset samankaltaisista teoista (KKO 2019:21).

¹¹⁷ Kyseessä on pelkästä kysymyksestä koostuva oikeuskysymysotsikko.

mikä on käsiteltävänä oleva rikosasia. Tästä huolimatta tämä tieto ei aina käy ilmi kysymysotsikoista (esim. KKO 2008:71).

KKO 2008:71

Kysymys ehdonalaisen vapauden koeajalla tehdyistä rikoksista ja täytäntöönpantavaksi määrätystä jäännösrangaistuksesta tuomittavan yhteisen vankeusrangaistuksen mittaamisesta, kun jäännösrangaistus oli kasautunut huomattavan pitkältä ajalta.

3. Ratkaisut

Otsikon tekstuaalisina elementteinä korkeimman oikeuden toteavat ratkaisut ovat tuomioistuimen auktoritatiivisia monologeja, jotka eivät jätä sijaa epävarmuudelle tai epäilylle. Ne ilmaistaan useimmiten imperfektissä, niin kuin Linna on jo aiemmin todennut¹¹⁸, eivätkä preesensissä normatiivisena oikeusohjeena¹¹⁹. Aivan kuten aineiston sisältämien kertoelmien ja kysymysten kohdalla, myös ratkaisuisa esitettävät tiedot muotoiluineen vaihtelevat. Ratkaisut ovat kuitenkin useimmiten persoonattomia, passiivissa muotoiltuja lyhyitä tapauksen oikeuskysymykseen räätälöityjä vastauksia (esim. KKO 2009:30 ja KKO 2015:71).

KKO 2009:30

”Tuomion antamisen jälkeen tehty rikos ei estänyt tuomitsemasta rikoksentekijää yhdyskuntapalveluun. (Ään.)”

KKO 2015:71

”Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla katsottiin, ettei syyksi luettujen rikosten laatu estänyt valvontarangaistuksen tuomitsemista.”

Ratkaisujen ilmaisemiseen käytetty passiivimuoto luo vaikutelman korkeimman oikeuden ratkaisun yleispätevyydestä ja objektiivisuudesta ja tukee siten tuomion uskottavuutta ja rangaistuksen hyväksyttävyyttä. Järkiperäisyyteen ja neutraalisuuteen pyrkivä kieli ei sisällä tunnepitoisia ilmaisuja, mutta mukana aineistossa on kuitenkin myös muutama alempien instanssien ratkaisutoimintaan sekä niiden menettelyjen tai ratkaisujen lainmukaisuuteen tai virheellisuuteen kantaa ottava korkeimman oikeuden lausuma. Nämä ratkaisut tuovat selvästi esiin paitsi tuomioistuinten välisen hierarkkisen dialogin myös sen tosiseikan, että tuomioistuin voi erehtyä toiminnassaan (esim. KKO 2009:77 ja KKO 2017:79).

KKO 2009:77

”Hovioikeuden tuomio katsottiin virheelliseksi, koska hovioikeus vankeusrangaistusta määrätessään ei ollut ottanut huomioon rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaisesti aikaisemmin tuomittua ehdotonta vankeusrangaistusta eikä ollut myöskään perustellut sitä, mistä syystä tuota rangaistusta ei ollut otettu huomioon.”

KKO 2017:79

”A oli ollut tutkintavankina häneen kohdistettujen rikosepäilyjen ja sittemmin syytteiden vuoksi rikosasioissa, joiden käsitteleminen tuomioistuimessa oli erotettu kahteen eri oikeudenkäyntiin. Ensin käsitellyssä asiassa hovioikeus oli A:n vankeusrangaistukseen tuomitessaan vähentänyt rangaistuksesta rikoslain 6 luvun 13 §:n 2 momentin nojalla paitsi ajan, jonka A oli ollut tämän asian vuoksi vangittuna, myös ajan, jonka A oli ollut vapautensa menettäneenä samaan asiakokonaisuuteen liittyneen, tuolloin vielä käräjäoikeudessa käsiteltävänä olleen toisen rikosasian vuoksi. Sittemmin A tuomittiin käräjäoikeudessa vankeusrangaistukseen myös toisessa asiassa.

¹¹⁸ Linna 1990, s. 972.

¹¹⁹ Säädoskielen normit ilmaistaan pääosin preesensissä. Mattila 2010, s. 190.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla katsottiin, ettei vapaudenmenetyksajan vähentämisessä ollut hovioikeudessa tapahtunut oikeudenkäyntivirhettä eikä tuomio perustunut ilmeisesti väärään lain soveltamiseen. A:n ylimääräinen muutoksenhakemus hylättiin.”

Korkeimman oikeuden käsittelemien kiperien asioiden ratkaisemiseen liittyvät monimutkaiset menettelyt ja mahdolliset eriävät mielipiteet näkyvät otsikoissa ainoastaan lyhenteessä *ään.*, joka kertoo sen merkityksen tuntevalle lukijalle, että asiasta on äänestetty. Kun kielenkäyttö on tuomioteksteissä samalla vallankäyttöä, on ratkaisua koskevan mahdollisen erimielisyyden ja epävarmuuden kätkeyminen etäisyyden, objektiivisuuden ja yleispätevyyden illuusiota rakentavan kielellisen pinnan alle ymmärrettävää ja tarkoituksenmukaista.¹²⁰ Aineiston 111 tapauksesta 28:ssa ratkaisuisista oli äänestetty, yksi oli tehty täysistunnossa ja yksi vahvennetussa jaostossa.

Analysoiduissa otsikoissa lukijalle ei ole juurikaan avattu ratkaisun perusteluita. Esimerkiksi kausaliiteettia ilmaiseva koska-konjunktio esiintyi aineistossa vain 11 kertaa, rakenne ”sillä perusteella, että” 5 kertaa ja ilmaus ”sen vuoksi” 3 kertaa. Otsikon funktiona ei siten aineiston perusteella voida katsoa olevan lukijan informoiminen ratkaisuun johtaneen päättelyn ja punninnan perusteena olevista seikoista, saati lukijan vakuuttaminen ratkaisun oikeellisuudesta. Sen sijaan ennakkopäätöksen perusteluihin viitataan lyhyesti, mutta lähes vakiintunein sanankääntein:

”Korkeimman oikeuden **päätöksestä ilmenevin perustein ...**”

(KKO 2005:35)

”Korkeimman oikeuden päätöksestä **ilmenevillä perusteilla katsottiin**, että ...”

(KKO 2013:42, KKO 2013:101, KKO 2015:40)

”Korkeimman oikeuden **ratkaisusta ilmenevin perustein ...**”

(KKO 2016:56, KKO 2018:89, KKO 2018:91)

”Korkeimman oikeuden **ratkaisusta ilmenevillä perusteilla ...**”

(KKO 2007:94, KKO 2011:83, KKO 2013:31, KKO 2013:95, KKO 2014:6, KKO 2014:63, KKO 2015:71, KKO 2017:69, KKO 2017:79, KKO 2018:22, KKO 2018:60, KKO 2018:84, KKO 2019:52).

”Korkein oikeus katsoi **tuomiosta ilmenevillä perusteilla ...**”

(KKO 2011:53, KKO 2013:86, KKO 2013:92, KKO 2013:93, KKO 2018:2)

”Korkeimman oikeuden **tuomiossa lausutuilla perusteilla katsottiin ...**”

(KKO 2013:26)

”**Mainitsemillaan perusteilla** Korkein oikeus katsoi, että ...”

(KKO 2017:60)

”Korkeimman oikeuden **tuomiosta tarkemmin ilmenevin tavoin katsottiin...**”

(KKO 2018:32)

”Korkeimman oikeuden **ratkaisusta tarkemmin ilmenevillä perusteilla ...**”

(KKO 2017:50)

Nämä viittaukset perusteluihin (yhteensä 31 esiintymää) ilmentävät tuomiotekstien tyypillistä ominaispiirrettä, intertekstuaalisuutta, joka otsikoissa on voimakkaasti todennettavissa. Kuten tuomiotekstit yleensä, myös otsikot ovat ymmärrettävissä vain suhteessa tiettyihin oikeuden teksteihin ja näiden sisältö huomioon ottaen. Sanalliset viittaukset ratkaisusta ilmeneviin perusteisiin sitovat otsikot kiinteäksi osaksi kutakin ennakkopää-

¹²⁰ Mattila 2017, s. 78–79.

töstä, minkä seurauksena jokaisen otsikon merkityssisältö on kokonaisuudessaan hahmotettavissa vain kyseessä olevassa ratkaisutekstissä esitettyjä taustatietoja ja perusteluja vasten. Nämä aineistossa konventionaalista ainesta edustavat kielelliset ilmaukset kytkevät kunkin otsikon sen varsinaiseen primääritekstiin eli yksittäistapauksessa annettuun ennakkopäätökseen ja kutsuvat lukijan perehtymään kyseisen ennakkopäätöksen sisältöön.

Kyseisen ennakkopäätöksen ohessa otsikot liitetään usein ristiviittauksin myös mahdollisiin sekundääriteksteihin eli muihin käsillä olevan asian kannalta relevantteihin korkeimman oikeuden ratkaisuteksteihin. Aineistossa yhteensä 11 otsikossa¹²¹ lyhenteen muodossa esiintyvät viittaukset korkeimman oikeuden aiempaan oikeuskäytäntöön rakentavat ja uusiintavat laajemmin instituution sisäisen tekstiverkoston systematiikkaa ilmentäen oikeuskäytännön jatkuvuutta ja kehittymistä sekä yksittäisten ratkaisujen välisiä liittymäpintoja ja riippuvuussuhteita. Lyhenteiden avulla tehdyt viittaukset aiempaan oikeuskäytäntöön edesauttavat suuren informaatiomäärän sovittamista lyhyeen otsikkoon, mutta edellyttävät lukijalta perustelujen osalta viitattun primääritekstin lukemisen ohessa tiedonhankintaa sekundääriteksteistä. Tällöin keskeiseksi muodostuu kysymys siitä, ovatko viitattut tiedot saatavissa ja ymmärrettävissä. Ristiviittausten käyttö saattaa siten hankaloittaa tekstin ymmärtämistä maallikon näkökulmasta.

KKO 2010:36

”Metallirunkoinen tuoli ei ollut rikoslain 21 luvun 6 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettu ampuma- tai teräaseeseen rinnastettava hengenvaarallinen väline. Ks. KKO:1996:65 KKO:2009:79.

Kysymys myös pahoinpitelystä tuomittavan rangaistuksen mittaamisesta.”

Intertekstuaalisuus on havaittavissa otsikoissa oikeuskäytännön lisäksi luonnollisesti myös suhteessa oikeudellisen ratkaisutoiminnan perustana olevaan lainsäädäntöön eli oikeuden tekstuaalisen maailman merkittävimpiin tekstilajiin.¹²² Otsikoiden merkitys avautuu ainoastaan suhteessa viitattuihin lakiteksteihin eli niihin abstrakteihin normeihin, jotka ratkaisussa konkretisoidaan. Ratkaistavan tapauksen yksilöllisiin tosiseikkoihin, tapahtumainkulkuun ja rangaistuksen mittaamiseen ja määräämiseen liittyvä tapauskohtainen aines aiheuttaa osaltaan otsikoiden sisällöllistä ja kielellistä vaihtelua. Kaikkia otsikoita yhdistävä, stabilisoiva ja pysyvä elementti on puolestaan niiden normatiivinen aines: ilman lainsäädäntöä ei ole oikeuskysymystä, ratkaisua eikä myöskään otsikkoa. Aineiston 111:sta otsikosta eksplisiittinen eli nimenomainen viittaus lainsäädäntöön – useimmiten rikoslain (39/1889) pykälään tai muihin ratkaistavan asian kannalta olennaisiin säädöksiin – sisältyy 28:aan otsikkoon.¹²³

KKO 2009:53

”Gammahydroksibutyraattia (GHB, gammahydroksivoihappo, natriumoksibaatti, gamma) pidettiin erittäin vaarallisena huumausaineena. Kysymys myös siitä, oliko hallussapidettyä määrää pidettävä rikoslain 50 luvun 2 §:n 1 kohdan tarkoittamana suurena määränä huumausainetta.”

Otsikoiden kiinteää suhdetta lainsäädäntöön vahvistavat entisestään implisiittiset viittaukset lakiteksteihin, millä tarkoitetaan säädösten sisältämien käsitteiden ja ilmauksien hyödyntämistä otsikoissa ilman lähteen eli säädöksen nimen ja/tai säännöksen eli pykälän yksilöintiä.¹²⁴ Implisiittisillä säädösviittauksilla tuomioteksteissä ja myös otsikoissa voidaan korostaa oikeudellisen ratkaisutoiminnan lakisidonnaisuutta, mutta säädösten

¹²¹ Kyseiset otsikot ovat KKO 2006:82, KKO 2010:36, KKO 2011:83, KKO 2013:28, KKO 2013:64, KKO 2013:90, KKO 2013:95, KKO 2015:9, KKO 2016:83, KKO 2017:23 ja KKO 2018:72.

¹²² Ks. Busse 2000, s. 669.

¹²³ Kyseiset otsikot ovat KKO 2008:53, KKO 2006:82, KKO 2009:72, KKO 2011:41, KKO 2011:83, KKO 2011:93, KKO 2011:102, KKO 2013:26, KKO 2013:28, KKO 2013:90, KKO 2013:95, KKO 2014:12, KKO 2014:27, KKO 2014:34, KKO 2014:34, KKO 2014:55, KKO 2015:25, KKO 2015:100, KKO 2017:28, KKO 2017:46, KKO 2017:60, KKO 2017:79, KKO 2018:2, KKO 2018:23, KKO 2018:60, KKO 2018:72, KKO 2018:89 ja KKO 2019:21.

¹²⁴ Oikeudellisen kielenkäytön lakisidonnaisuudesta ks. erityisesti Kjær 1990 ja 2007.

ilmausten siteeraamisen kautta voidaan myös minimoida esimerkiksi kiertoilmauksista mahdollisesti aiheutu-
via väärinymmärryksen riskejä ja siten lisätä oikeusvarmuutta. Aineiston otsikoissa käytettyjä säädös- eli laki-
kielestä peräisin olevia juridisen merkityksen omaavia termejä ja fraseemeja ovat esimerkiksi

- rikosnimikkeet, kuten *törkeä pahoinpitely, törkeä veropetos ja laiton uhkaus*;
- prosessuaaliset ilmaukset, kuten *esitutkinta, oikeudenkäynti, pääkäsittely ja koeaika*; sekä
- rangaistuksen mittaamiseen ja määräämiseen viittaavat ilmaukset, kuten *ehdollinen/ehdoton vankeus-
rangaistus, yhdyskuntapalvelu, rangaistuksen lieventämisperuste/koventamisperuste ja vankeuden oheis-
seuraamus*.

Tehdyn ryhmittelyn ja yksittäisten elementtien lähemmän tarkastelun perusteella ei ole mahdollista vastata
yksiselitteisesti kysymykseen, mitä tietoja otsikolla tiivistelmänä julkaisemisen perusteena olevasta oikeusky-
symyksestä yleisesti ottaen halutaan viestiä. Enemminkin tähänastinen analyysi herättää lisäkysymyksiä yh-
tältä tapausten yksilöllisten piirteiden ja toisaalta asian ratkaisseiden ja otsikon latineiden tuomarien näke-
mysten vaikutuksesta otsikoiden sisältöön. Tämä havainto heijastaa odotetulla tavalla edellä esitettyjä moni-
naisia ajatuksia otsikoiden tarkoituksesta ja tehtävistä ja on merkityksellinen myös otsikoiden kielellisen muo-
toilun ja niiden laadun arvioinnin kannalta. Kaiken kaikkiaan eksplisiittisinä ja implisiittisinä säädösviittauksina
ilmenevä vahva lakisidonaisuus korostaa kuitenkin otsikoiden juridista merkitystä, vaikka niillä ei näyttäisi-
kään olevan performatiivista funktiota. Tuomiotekstit sisältävät säädöstietoa ja tuomioistuimen käyttämä kieli
vastaavasti säädöskieltä, joten voidaan myös olettaa, että tekstinlouhinnan keinoin toteutettavassa tekstien
sanaston analyysissä säädöskielen terminologia ja fraseologia näkyvät vahvasti osana tuomioistuinkieltä.¹²⁵

4.2 TEKSTINLOUHINTAMENETELMÄT

Uusia ulottuvuuksia oikeudellisen tiedon tuottamiseen ja tutkimiseen tarjoavat digitalisoituminen ja teko-
äly.¹²⁶ Tässä tekstissä käsiteltyyn oikeudelliseen ratkaisutoimintaan liittyvänä esimerkkinä mainittakoon auto-
matisoitu päätöksenteko: teknologinen kehitys voi parhaimmillaan mahdollistaa tehokkaamman ja nopeam-
man työskentelyn ja päätöksenteon.¹²⁷ Suomessa viranomaistoiminnan automatisoinnilla on pitkä historia, ja
esimerkiksi algoritmisia järjestelmiä hyödynnetään julkishallinnossa monella tavalla.¹²⁸ Teknologian ja teko-
älyn käyttö ei kuitenkaan ole täysin suoraviivaista ja riskitöntä: vaikka rutiiniluontoinen massapäätöksenteko
yksinkertaisissa asioissa voidaan nähdä suotuisaksi automaation hyödyntämisalueeksi, myös juridisen ajatte-
lun monimutkaisuutta ja ainutlaatuisuutta haastavissa tapauksissa on korostettu.¹²⁹ Tieteentekemisen saralla
datankäyttöön pohjautuvat teknologiat ovat lisänneet laskennallisten menetelmien hyödyntämistä etenkin
kansainvälisessä oikeustieteellisessä tutkimuksessa.¹³⁰ Oikeuden digitalisoitumiskehityksen kriittiseksi tarkas-
telemiseksi ja tukemiseksi tarvitaan tieteenalojen rajat ylittävää tutkimusta, jossa hyödynnetään oikeustieteen
lisäksi muilla tieteenaloilla, kuten psykologiassa, tietojärjestelmätieteessä ja tilastotieteessä tuotettua tie-
toa.¹³¹

Alituisessa muutoksessa olevan oikeuden maailman uusiintuminen ja rakentuminen näkyy oikeudellisen tie-
don ja siten oikeudellisten tekstien määrän jatkuvana lisääntymisenä. Digitalisoitumiskehitys on kuitenkin
mahdollistanut suurien tekstimassojen tarkastelun uudella tavalla: koneoppiminen ja mitä erilaisimmat
data- ja tekstianalyysimenetelmät perustuvat suurten, digitaalisessa muodossa olevien tieto- ja tekstimasso-

¹²⁵ Lindroos 2015, s. 268.

¹²⁶ Kuten Ida Koivisto ja Riikka Koulu toteavat, digitalisaatio pakottaa arvioimaan uudelleen muun muassa oikeustieteen
itseymmärrystä, ks. Koivisto – Koulu 2020, s. 799.

¹²⁷ Sutela 2019b.

¹²⁸ Voutilainen 2019. Päätöksenteko määrittyy yhä enemmän tietokoneavusteisesti tai se on kokonaan automatisoitu.
Koivisto – Koulu 2020, s. 798.

¹²⁹ Koulu 2018, s. 850.

¹³⁰ Ks. Koulu 2018, s. 851 sekä myös Surden 2014.

¹³¹ Ks. Koivisto – Koulu 2020, s. 819.

jen louhintaan.¹³² Louhintamenetelmillä pyritään oleellisen tiedon löytämiseen suurista digitaalisista tieto- ja tekstimassoista, ja ne ovat yksi merkittävimmistä tutkimusta ja uuden tiedon tuottamista koskevista viimeaikaisista kehityksistä myös oikeuslingvistiksessä tutkimuksessa.¹³³

Koneoppimisella viitataan yleisiä algoritmeja hyödyntäviin menetelmiin, joiden avulla pyritään oppimaan aineistosta. Koneoppimisalgoritmi oppii mallin aineistosta ja ennustaa tulevia toteutumia tämän mallin perusteella. Koneoppiminen jaetaan kahteen päätyyppiin, ohjattuun (*supervised machine learning*) ja ohjaamattomaan koneoppimiseen (*unsupervised machine learning*). Ohjattua koneoppimista hyödynnetään silloin, kun tavoitteena on oppia vastemuuttuja syötteestä. Ohjaamatonta koneoppimista hyödynnetään taas silloin, kun tavoitteena on löytää aineistosta rakenne ilman etukäteen määriteltyjä luokkia. Klusterointi on yksi tavallisimmista niin sanotuista ohjaamattomista koneoppimismenetelmistä. Siinä ei ole valmiita luokkia, joihin aineistoa jaoteltaisiin. Klusteroinnissa tavoitteena on jakaa aineistossa esiintyvät objektit niiden piirteiden perusteella ryhmiin eli klustereihin. Useimmat klusterointialgoritmit perustuvat siihen, että ne pyrkivät jakamaan aineistossa esiintyvät objektit ryhmiin siten, että yhtäältä tiettyyn ryhmään kuuluvat objektit ovat mahdollisimman samankaltaisia keskenään ja että toisaalta samaan ryhmään kuuluvat objektit ovat mahdollisimman erilaisia suhteessa muihin aineistossa esiintyviin ryhmiin.¹³⁴

Tekstinlouhinta on yksi tiedonlouhinnan laajennus, koneoppimisen erityinen osa-alue, jolla käsitellään tekstimuodossa olevaa aineistoa. Se on saavuttanut suuren suosion tarjolla olevan tekstimuotoisen datamäärän laajuuden ansiosta.¹³⁵ Tekstinlouhinta on sateenvarjotermi tekniikoille, joilla voidaan tehokkaasti analysoida ja tiivistää hyödyllistä tietoa erilaisista dokumenttikokoelmista, kuten kirjoista, raporteista tai oikeudellisista asiakirjoista. Nämä soveltuvat erinomaisesti juuri oikeuden tutkimukseen, sillä oikeustiede on yksi niistä aloista, joka perustuu pääosin tekstinä tallennettuun tietoon.¹³⁶ Tekstinlouhinnan keinoin tietokoneohjelma voidaan laittaa analysoimaan suuria tekstimääriä ja suorittamaan tehtäviä, joita ihminen ei voi tehdä tai joiden tekemiseen manuaalisesti kuluu paljon aikaa. Tekstinlouhinnan avulla voidaan saada ymmärrystä trendeistä ja suurista kokonaisuuksista, jotka eivät käy ilmi yksittäisistä teksteistä.

Tekstinlouhintamenetelmien jatkuva kehitys on mahdollistanut uusia tutkimusalueita erityisesti muun muassa yhteiskuntatieteiden alueilla.¹³⁷ Tekstiaineistojen määrän kasvaessa¹³⁸ uudet analyysimenetelmät voidaan nähdä empiirisen oikeustutkimuksen kannalta lupaavina työkaluina monien, yleensä kvalitatiivisiksi miellettyjen aineistojen analysoimiseksi. Tällaisten analyysimenetelmien potentiaali ja käyttömahdollisuudet eivät rajoitu vain poikkeuksellisten suurien aineistojen analyysiin, vaan ne avaavat mahdollisuuksia myös pienempiä tekstiaineistoja analysoivan tutkimuksen kannalta.¹³⁹

¹³² Ks. tietokoneavusteisen oikeuslingvistiikan kansainvälisen tutkimusryhmän *Computer Assisted Legal Linguistics (CAL2)* verkkosivut osoitteessa <https://www.cal2.eu/index.php>.

¹³³ Mylly – Mylly 2016. Esimerkkinä empiirisestä oikeuslingvistiksestä tutkimuksesta ks. esim. Vogel ym. 2015 ja Vogel ym. 2018.

¹³⁴ Ks. Kwartler 2017, s. 129–130 sekä Kyröläinen – Laippala 2020, s. 498 ja 505–505. Ohjatussa koneoppimisessa esimerkiksi vastemuuttuja voisi olla sähköpostien jaottelu kahteen luokkaan, roskapostiin ja asiallisiin viesteihin. Ohjelman pitäisi ennustaa tämä vastemuuttuja eli viestin luokka sille annetun syötteen eli itse viestin perusteella. Ohjaamattomassa koneoppimisessa esimerkiksi sähköpostiviestejä voitaisiin ryhmitellä samankaltaisiin ryhmiin.

¹³⁵ Wagh 2013, s. 32–34 ja Kwartler 2017, s. 2. Ks. myös esim. Ashley – Brüninghaus 2009, Roitblat ym. 2010, Firdhous 2010 ja Pina-Sánchez ym. 2019.

¹³⁶ Wagh 2013.

¹³⁷ Liikenne- ja viestintäministeriö 2014, s. 38. Winter ja Wiberg tarkastelivat katsauksessaan vuoden 2015 aikana säädettyjen lakien olennaisuuksia. He esittelivät lyhyesti muutamia moderneja kvantitatiivisen tekstintutkimuksen tekniikoita toiveena lisätä kiinnostusta kvantitatiivisia tekstintutkimusmenetelmiä kohtaan. Ks. Winter – Wiberg 2016.

¹³⁸ Bail 2014.

¹³⁹ Ks. Purhonen – Toikka 2016, s. 11.

Yksi perustekniikka tekstin louhimiselle on tekstin klusterointi eli ryhmittely¹⁴⁰, jota myös tässä tutkimuksessa käytetään. Tekstejä voidaan ryhmitellä klusteroinnin avulla puhtaasti niiden sisällön perusteella¹⁴¹. Tässä tutkimuksessa otsikoiden ryhmittelyyn käytetään niin sanottua hierarkkista klusterointia. Aineistojen erilaiset ryhmittelyt ja tyyppitapausten muodostaminen ei ole ollut yleistä oikeustieteessä, mutta yhteiskuntatieteissä ne ovat tavanomaisia.¹⁴²

4.3 OTSIKOIDEN SANAMÄÄRÄ

Tekstinlouhinnan avulla selvitettiin, että aineistossa keskimääräinen otsikon pituus sanamäärässä¹⁴³ mitattuna on noin 52 sanaa. Vuosien 2005–2011 osalta sanamäärän keskiarvo on 39 sanaa ja vuosien 2012–2019 osalta 57 sanaa. Ero on tilastollisesti erittäin merkittävä¹⁴⁴ ja kielii otsikoiden pidentymisestä viimeisten vuosien aikana. Aineiston lyhin otsikko on oikeuskysymysotsikko, joka on vain viiden sanan mittainen. Otsikosta ilmenee kyseessä oleva rikosasia, mutta eivät ne koventamis- tai lieventämisperusteet, joiden vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen tuomioistuimessa on pohdittu. Otsikko on muotoiltu lyhyesti ja ytimekkäästi:

KKO 2008:85

”Kysymys rangaistuksen mittaamisesta törkeästä pahoinpitelystä.”

Aineistossa viimeisimpien vuosien tapauksista lyhin, kahdeksan sanan mittainen otsikko on tapauksessa KKO 2017:7, jossa oli kyse syytesidonnaisuudesta ja rangaistuksen määräämisestä pahoinpitelyä koskevassa asiassa. Tässäkin tapauksessa on kyse oikeuskysymysotsikosta.

KKO 2017:7

”Kysymys syytesidonnaisuudesta ja rangaistuksen määräämisestä pahoinpitelyä koskevassa asiassa.”

Kaikkein pisin (135 sanaa) aineistossa esiintyvä otsikko on tapauksessa KKO 2017:50, joka koskee lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä kysymyksiä. Tämä otsikko sisältää jutun taustatietoja valottavan kertoelman ja KKO:n toteavan ratkaisun sekä lyhyen maininnan rangaistuksen mittaamisessa huomioon otetuista rangaistusta lieventävistä seikoista.

KKO 2017:50

”A, B ja C olivat useita kertoja erikseen keskustelleet internetissä seksuaalisista asioista 14-15-vuotiaan lapsen kanssa. Kukin heistä oli erikseen kerran tavannut lapsen ja ollut hänen kanssaan sukupuoliyhdytydessä. Kutakin A:n, B:n ja C:n syyksi luettua lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä pidettiin myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä. (Ään.)

B oli myös keskustellut seksuaalissävyyteisesti internetissä kahden alle 16-vuotiaan lapsen kanssa ilman kuvayhteyttä. B:n viestit katsottiin seksuaalisesti olennaiseksi teoksi, ja menettelyn katsottiin täyttävän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön.

B oli lisäksi internetissä käynyt 12-vuotiaan lapsen kanssa seksuaalissävyytteistä keskustelua. B:n esittämät tapaamishdotukset katsottiin sillä tavalla yksilöidyiksi ja konkreettisiksi, että hänen katsottiin syyllistyneen lapsen houkuttelemiseen seksuaalisiin tarkoituksiin.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta tarkemmin ilmenevillä perusteilla A, B ja C tuomittiin yli 2 vuoden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin useista seksuaalirikoksista. A:n ja B:n rangaistusta lieventävänä

¹⁴⁰ Ks. Feinerer ym. 2008, s. 1 ja Jockers 2014, s. 101–117.

¹⁴¹ Wagh 2013.

¹⁴² Niemi 2010, s. 105.

¹⁴³ Sanamäärässä ei ole huomioitu otsikoissa toisinaan esiintyviä lyhenteitä ja viittauksia lainsäädäntöön ja aiempiin korkeimman oikeuden ratkaisuihin eikä myöskään äänestyspäätöksestä kertovaa lyhennettä (Ään.).

¹⁴⁴ Ryhmien keskiarvojen ero on testattu kahden riippumattoman otoksen t-testillä ($t = -3,49$; $df = 71,06$; $p = <0,001$).

seikkana otettiin huomioon asianomistajien kanssa tehdyt sovinnot vahingonkorvauksista. C:n rangaistusta lievensi tämän sairastuminen ja hoitoon hakeutuminen. (Ään.)

4.4 OTSIKOIDEN YLEISIMMÄT SANAT

R-ohjelmiston tm-paketti (*text mining package*)¹⁴⁵ tarjoaa menetelmällisen työkalupakin tekstiaineistojen analysointiin. Analysoitavista teksteistä luodaan ensin tekstikorpusta, tekstidokumenttikokoelma eli ikään kuin tekstitietokanta.¹⁴⁶ Tätä tutkimusta varten luotiin 111 tekstidokumenttia sisältävä korpus. Yksi dokumentti, tekstitiedosto, sisälsi aina yhden otsikon. Analyysivaiheessa tekstiaineistosta poistettiin yksittäisiä kirjaimia, lyhenteitä sekä päätteitä, kuten esimerkiksi A, n, KKO, Ään ja ssä.¹⁴⁷

Kuvassa 3 on R-ohjelmiston avulla luotu sanapilvi¹⁴⁸ otsikoiden avainsanoista¹⁴⁹. Avainsanat eivät välttämättä ole niitä kaikkein yleisimpiä, vaan suhteellisen harvinaisia sanoja – sellaisia sanoja, jotka toistuvat useamman kerran tietyssä tekstissä.¹⁵⁰ Kuvasta voidaan havaita, että useimmiten otsikoissa on todettu ennakkopäätöksessä olevan kysymys rangaistuksen mittaamisesta. Toisaalta otsikoissa on myös usein viitattu rikoslakiin, ratkaisun perusteluihin ja vankeusrangaistukseen. Kuten oli odotettavissa, pilvessä esiintyvät avainsanat ovat pitkälti luettavissa tuomioistuinkielellä esiintyvään säädöskieliseen eli normatiiviseen ainekseen (mm. rikoslaki, rangaistus, vankeusrangaistus, käräjäoikeus, hovioikeus). Lainsäädännöstä peräisin olevat oikeudelliset termit edustavat yksittäistapauksiin räätälöidyissä otsikoissa pysyvää, kaavamaista ainesta. Substantiivipainotteisuuden ja verbien vähäisyyden voidaan puolestaan katsoa ilmentävän tuomioistuin-kielelle ominaista yleis-pätevyyden vaikutelmaa rakentavaa passiivimuodon käyttöä sekä abstraktia ja etäistä ilmaisutapaa.

¹⁴⁵ Feinerer ym. 2008, s. 4.

¹⁴⁶ Feinerer ym. 2008, s. 7–8. Kvanitatiiviset korpustutkimukset usein hyödyntävät suuria tekstiaineistoja, joiden katsotaan edustavan tutkimusaihetta. Käytännössä tekstiaineistot perustuvat laajaan otokseen kielestä tai tietyistä kielen ilmiön esiintymistä. Kyröläinen – Laippala 2020, s. 488.

¹⁴⁷ Ks.- ja Vrt.-lyhenteet jätettiin aineistoon mukaan. Ne kertovat korkeimman oikeuden pyrkimyksestä olla sisäisesti johdonmukainen omassa ratkaisukäytännössään, Häyhä 2014. Virolainen ja Martikainen kirjoittavat, kuinka näitä lyhenteitä käytetään otsikoissa, mutta perusteluissa niiden merkitystä ei selosteta. Ks. Virolainen – Martikainen 2003, s. 96.

¹⁴⁸ Sanapilvet ovat suosittuja visualisointeja, mutta valitettavasti niitä myös käytetään usein tarpeettomasti, sellaisissa tilanteissa, joissa niiden tuottama lisäarvo analyysille on vähäinen. Ne ovat kuitenkin tehokkaita sanamäärien kuvaajia ja toimivia, erityisesti jos niitä käytetään yhdessä muiden menetelmien kanssa, ikään kuin johtopäätösten tukena. Ks. Kwarter 2017, s. 8–9.

¹⁴⁹ Avainsana-analyysistä on tullut yksi kvantitatiivisen korpuslingvistiikan yleisimmistä menetelmistä. Avainsanat ikään kuin toimivat ”avaimena” tekstiin. Kyröläinen – Laippala 2020, s. 495.

¹⁵⁰ Ks. Leskovec ym. 2014, s. 8.

Kuva 3. Sanapilvi¹⁵¹ TOP 30 -avainsanoista rangaistuksen määrämiseen liittyvien ennakkopäätösten otsikoissa.

Taulukossa 2 esitettyjen otsikoiden yleisimpien sanojen perusteella otsikoissa ei ole enää viime vuosina viitattu rikoslakiin entiseen tapaan, mutta sitä vastoin entistä useammin viitataan korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmeneviin perusteisiin. Taulukossa ensimmäisellä sijalla olevan olla-verbin yleinen käyttö selittynee otsikoiden sisältämien, pluskvamperfektissä esitettyjen kertoelmien yleisyydellä: "A **oli** syyllistynyt yli sataan pääosin polkupyöriin kohdistuneisiin varkauksiin sekä yhdeksään liikennetuhotyön yritykseen ja eräisiin muihin rikoksiin" (KKO 2010:18); "A, joka **oli** uhannut tappaen vaimonsa sekä alaikäiset lapsensa, **oli** tuomittu laittomasta uhkauksesta." (KKO 2012:9). Toisella sijalla oleva substantiivi *kysymys* liittyy oikeuskysymyksiin, jotka kertoelmien ohessa lukeutuvat aineiston otsikoiden yleisimpiin sisällöllisiin elementteihin: "Kysymys siitä, oliko A:n tavoittelemaa hyötyä pidettävä huomattavana ja petosta törkeänä. Kysymys myös rangaistuksen mittaamisesta." (KKO 2015:52). Kun sanojen välisiä yhteyksiä analysoitiin assosiaatioanalyysin avulla, otsikoissa *kysymys*-sana yhdistyi muista sanoista voimakkaimmin sanoihin *mittaamisesta* (korrelaatiokerroin $r = 0,57$) ja *myös* ($r = 0,51$). Kolmas aineiston otsikoissa esiintynyt yleinen sisällöllinen elementti, korkeimman oikeuden toteava ratkaisu, näkyy taulukossa sijalla 10 olevassa verbissä *katsottiin*: "Korkeimman oikeuden tuomiossa lausutuilla perusteilla **katsottiin**, ettei rangaistusta voitu määrätä noudattaen rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädettyä lievennettyä asteikkoa" (KKO 2013:26).

¹⁵¹ Fellows 2018.

Taulukko 2. Otsikoiden yleisimmät sanat eri ajanjaksoina

Sija	2005–2011	2012–2019	2005–2019
1.	oli	oli	oli
2.	kysymys	kysymys	kysymys
3.	rangaistuksen	että	että
4.	mittaamisesta	ollut	ollut
5.	että	rangaistuksen	rangaistuksen
6.	luvun	myös	mittaamisesta
7.	rikoslain	mittaamisesta	myös
8.	myös	tuomittu	rikoslain
9.	ollut	korkeimman	luvun
10.	katsottiin	oikeuden	katsottiin

Taulukossa 2 esitetyt yleisimmät sanat vastaavat edellä taulukossa 1 esitettyjä sisällöllisten elementtien määrällisiä tietoja: aineiston otsikot sisältävät määrällisesti eniten kertoelmia, toiseksi eniten oikeuskysymyksiä ja kolmanneksi eniten korkeimman oikeuden toteavia ratkaisuja. Toistuvuus ja kaavamaisuus otsikoiden sisällöllisissä elementeissä heijastuu toistuvuuteen ja kaavamaisuuteen otsikoiden kielellisessä muotoilussa. Kuten kuvan 1 sanapilvessä, myös taulukon 2 sanastossa on odotetusti nähtävissä säädöstieto ja säädöskieli: esimerkiksi termit *rikoslaki*, *tuomittu* ja *korkein oikeus* sekä fraseemi *kysymys rangaistuksen mittaamisesta* ja edustavat tuomioistuinkielen normatiivista ainesta.

4.5 OTSIKOIDEN RYHMITTELY SANASTON PERUSTEELLA

Klusteroinnissa aineistosta pyritään löytämään ryhmiä ja jakamaan havainnot näihin ryhmiin siten, että havainnot kussakin ryhmässä ovat keskenään mahdollisimman samanlaisia mutta havainnot eri ryhmissä ovat keskenään mahdollisimman erilaisia.¹⁵² Klusterointi toimii parhaiten tilanteissa, joissa kiinnostuksen kohteena on havaintojen ryhmittely joukkoihin ilman, että luokitteluperusteesta olisi välttämättä olemassa etukäteistietoa. Klusterointi on siis luonteeltaan eksploratiivista eli aineistoa tutkivaa.¹⁵³

Hierarkkinen klusterianalyysi alkaa siten, että aineistosta pyritään löytämään mahdollisimman toistensa kaltaiset havainnot ja luomaan niistä ryhmiä eli klustereita. Seuraavissa vaiheissa yhdistetään mahdollisimman samanlaiset klusterit ja edelleen klusterijoukot, kunnes koko aineisto muodostaa yhden klusterin. Tätä etenemistapaa heijastaa termi ”hierarkkisuus”.¹⁵⁴ Hierarkkiset menetelmät jaetaan yhdistäviin (*agglomerative*) ja jakaviin (*divisive*) menetelmiin. Yhdistävissä menetelmissä kukin aineiston havainto on aluksi omana klusterinaan. Tämän jälkeen klustereita yhdistellään, kunnes saavutetaan haluttu määrä klustereita tai kunnes kaikki havainnot ovat samassa klusterissa. Jakavissa menetelmissä aineiston kaikki havainnot ovat aluksi samassa klusterissa, ja tämän jälkeen klustereita jaetaan kahteen osaan, kunnes saavutetaan haluttu määrä klustereita tai kunnes kukin havainto on omana klusterinaan.¹⁵⁵ Otsikoiden hierarkkisessa klusteroinnissa on louhinnassa käytetty yhdistelevistä menetelmistä kenties tunnetuinta, niin sanottua Wardin menetelmää¹⁵⁶. Wardin menetelmällä yhdistettävät klusterit valitaan siten, että yhdistämisen seurauksena klusterien sisäinen vaihtelu kasvaa mahdollisimman vähän.

¹⁵² Han – Kamber 2006, s. 383.

¹⁵³ Ks. Metsämuuronen 2008, s. 247.

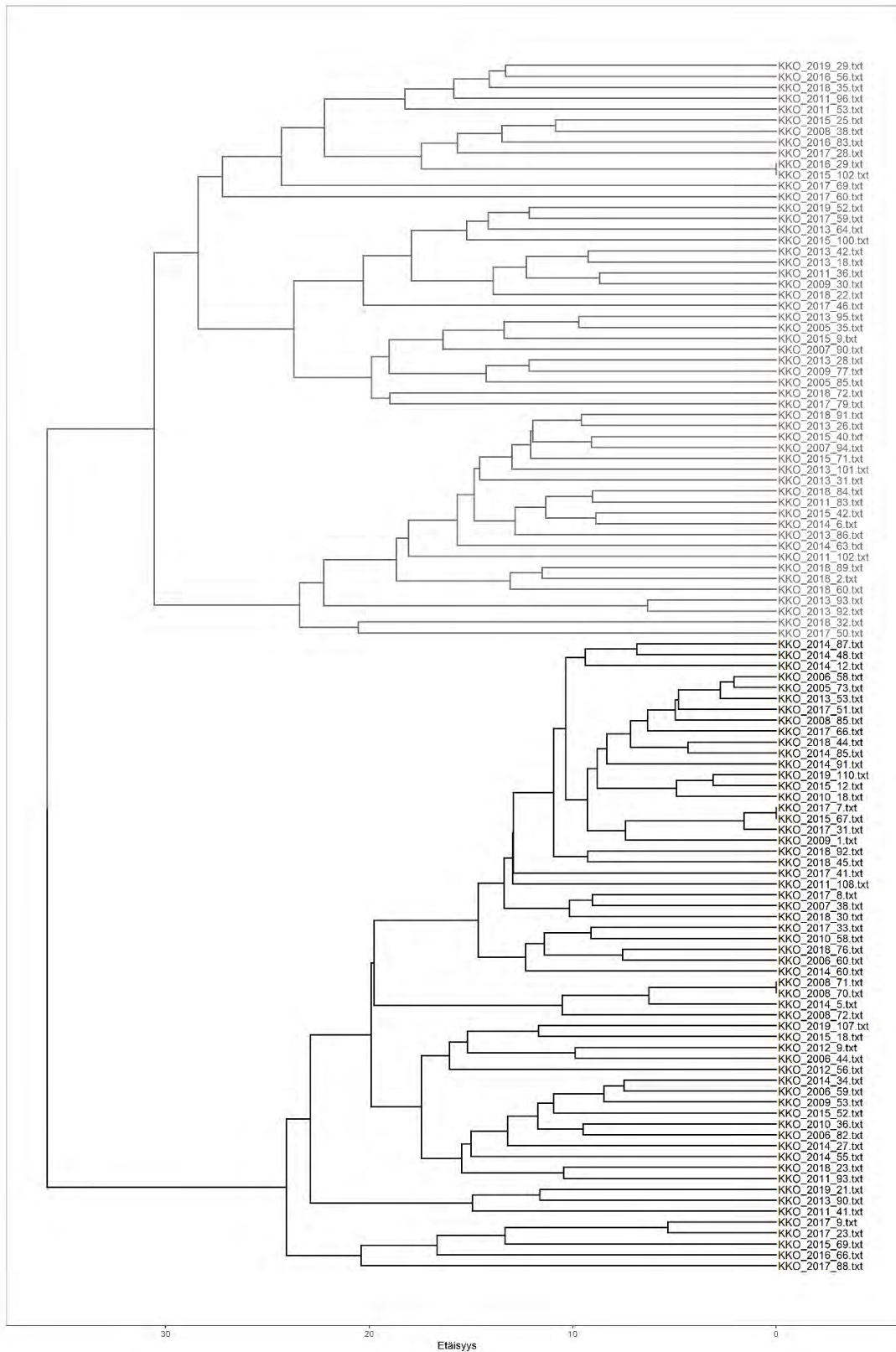
¹⁵⁴ Metsämuuronen 2008, s. 248.

¹⁵⁵ Han – Kamber 2006, s. 408–409 ja Kaufman – Rousseeuw 1990, s. 44.

¹⁵⁶ Ks. Ward Jr., Joe H. 1963.

Kuvassa 4 on esitetty niin sanottu dendrogrammi, klusterointipuu, jossa kaikki aineiston otsikot on jaettu kahteen pääryhmään ja lukuisiin alaryhmiin sanaston samankaltaisuuden perusteella. Otsikot jakautuvat melko tasaisesti kahteen pääryhmään. Ryhmässä 1 (tumma) on 58 otsikkoa ja ryhmässä 2 (vaalea) 53 otsikkoa. Ryhmässä 2 painottuvat hieman enemmän uudemmat ennakkopäätökset, sillä 77 prosenttia ryhmän otsikoista on vuosien 2012–2019 ennakkopäätöksistä, kun vastaava luku ryhmässä 1 on 67 prosenttia. Taulukon 1 ryhmittelyn mukaisia kertoelman ja KKO:n ratkaisun sisältäviä otsikoita on noin 68 prosenttia ryhmän 2 otsikoista. Ryhmän 1 otsikoista puolestaan noin 55 prosenttia on kertoelman ja oikeuskysymyksen sisältäviä otsikoita.

Tekstinlouhinta ja hierakkinen klusterointi jakaa otsikot vahvasti sen mukaan, sisältävätkö ne kertoelman lisäksi KKO:n ratkaisun vai yhden tai useamman oikeuskysymyksen. Kertoelma ja ratkaisu -otsikoista noin 86 prosenttia on ryhmässä 2 ja kertoelma ja oikeuskysymys -otsikoista 97 prosenttia ryhmässä 1. Haarojen korkeudet esittävät tapausten keskinäistä erilaisuutta, toisin sanoen esimerkiksi ryhmän 1 tapaukset KKO 2008:70 ja KKO 2008:71 ovat hyvin samankaltaisia (sanastoltaan) keskenään. Tekstinlouhintaryhmittely tukee ja vahvistaa edellä esitettyä havaintoa siitä, että otsikoiden eri elementtien sisällä on lukijalle esitettävän informaation suhteen mittavaa vaihtelua. Ryhmien 1 ja 2 sisällä on haastavaa erotella pienempiä ryhmiä, mikä kuvastaa vaihtelua elementtien sisällä.

Kuva 4. Otsikkodendrogrammi¹⁵⁷.

¹⁵⁷ Galili 2015 ja Kassambra – Mundt 2020.

5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä artikkelissa tavoitteena oli tarkastella korkeimman oikeuden ennakkopäätösten otsikoita yhtäältä kvalitatiivisesti oikeuslingvistisestä näkökulmasta ja toisaalta kvantitatiivisesti tekstinlouhinnan keinoin uuden tiedon tuottamiseksi oikeuskielestä, jota korkein oikeus käyttää rangaistuksen määräämistä käsittelevissä ennakkopäätöksissä laatimissaan otsikoissa. Otsikot muodostivat hedelmällisen kohteen tutkimukselle erityisesti kahdesta syystä: ensinnäkin otsikoita koskevan aiemman empiirisen tutkimuksen vähäisyyden ja toiseksi otsikoiden juridisen merkityksen ja tiiviin muodon vuoksi. Analyysissa laadullisen, kuvailevan lähestymistavan hyödyntämisen lisäksi toteutettu tekstinlouhinta osoittautui lupaavaksi menetelmäksi, jonka avulla kielenkäytötavoista tietoa tuottavaa tekstuaalista tutkimusta voidaan tukea ja täydentää tarkalla määrällisellä tiedolla sekä analysoida tätä tietoa nopeasti ja tehokkaasti. Artikkelin muodostaa hyvän esimerkin siitä, miten kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen näkökulma täydentävät toisiaan ja rikastuttavat käsitystä tutkittavana olevasta oikeudellisesta ilmiöstä¹⁵⁸. Vaikka rajallisen aineiston tarkastelun perusteella tehdyt havainnot eivät ole yleistettävissä¹⁵⁹, voidaan otsikoiden analyysistä esittää muutamia päätelmiä.

Jo lyhyt katsaus otsikoista oikeuskirjallisuudessa sanottuun osoitti, että näkemykset otsikoiden perimmäisestä tarkoituksesta ja tehtävistä ovat olleet jokseenkin vaihtelevia. Otsikoista muodostunut fragmentaarinen kuva vahvistui empiirisessä analyysissa: otsikoiden sisältämät tiivistelmät julkaisemisen perusteena olevasta oikeuskysymyksestä osoittautuivat sisällöltään ja kielelliseltä muotoilultaan hyvin erilaisiksi, eivätkä havaitut eroavaisuudet vaikuta olevan selitettävissä yksinomaan yksittäistapausten ominaispiirteiden perusteella. Otsikoiden tehtävistä voidaan yleisesti todeta, että ensisijaiseksi katsotun informatiivisen funktion ohessa niille voidaan hahmotella monia yksityiskohtaisempia funktioita kulloinkin välitettävän tiedon mukaan. Otsikoilla ei analyysin perusteella kuitenkaan voida katsoa olevan säännönmukaisesti performatiivista funktiota, sillä yleistettävää oikeusohjetta otsikoista ei käytännössä kovin usein ole luettavissa¹⁶⁰. Otsikoiden muotoilussa käytetty mennyt aikamuoto viestittää lukijalle, että itse ratkaisu on annettu ennakkopäätöksessä ja että otsikon tarkoitus on vain antaa tietoja kyseisestä oikeuskysymyksestä.¹⁶¹ Otsikkoa – toisin kuin ennakkopäätöstä ja tuomiotekstejä yleensä – ei siten voida itsessään tulkita oikeudelliseksi kieliteoksi, jolla oikeutta pyrittäisiin niemenomaisesti toteuttamaan.¹⁶²

Useimpien aineiston otsikoiden koostuessa joko tapauksen faktoja sisältävästä kertoelmasta ja KKO:n toteavasta ratkaisusta tai kertoelmasta ja oikeuskysymyksestä vaikuttaa siltä, että tärkeimmäksi katsottu tiedonvälityksen kohteena oleva sisältö koostuu ratkaistavana olevan tapauksen taustatiedoista. Tätä johtopäätöstä

¹⁵⁸ Ks. Kyröläinen – Laippala 2020, s. 488. Vuorela ym. analysoivat empiirisesti ylimpien oikeusasteiden ratkaisuja ja tarkastelivat niissä julkilausuttujen systeemiperustelujen käyttöä. Myös he yhdistivät tutkimuksessaan kvalitatiivisen tutkimusotteen kvantitatiivisiin näkökulmiin oikeusteoreettisen analyysin perinteistä poiketen ja tekivät mielenkiintoisia havaintoja, jotka olisivat ilman laajempaa menetelmällistä otetta jääneet saavuttamatta. Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät irtautuvat yksittäistapauksesta ja avartavat näkökulman aineistoon kokonaisuutena. Analyysimenetelmien yhdistämisellä saavutetaan siten monipuolisempi ja kokonaisvaltaisempi näkemys tutkittavasta ilmiöstä. Uudenlaiset menetelmävalinnat hyödyttävät oikeudellisen ratkaisun teorian tutkimusta, joten kvantitatiivisten menetelmien yhdistäminen perinteisempiin kvalitatiivisiin analyysimenetelmiin on suositeltavaa. Ks. Vuorela ym. 2020, s. 1169–1170.

¹⁵⁹ Yleistettävyyttä haittaa myös se, että klusterointi menetelmänä on hyvin sensitiivinen. Pienetkin muutokset analysoitavassa aineistossa, ja toisaalta aineiston täydentyminen uusilla tapauksilla voi herkästi näkyä tuloksissa. Tämä on hyvä mieltää esimerkiksi analyysejä mahdollisesti toistettaessa.

¹⁶⁰ Rangaistuksen määräämistä koskevista ennakkopäätöksistä on yleensäkin haasteellista hahmottaa, mikä on ennakkopäätöksen oikeusohje, sillä rangaistuksen määräämisessä joudutaan usein tulkitsemaan avoimia ja periaateluonteisia normeja, jotka jättävät ratkaisijalle melko paljon liikkumavaraa. Kempainen – Tapani 2020, s. 1059.

¹⁶¹ Korkeimman oikeuden ratkaisu on usein ketju, jossa lopputulos todetaan yhdistämällä tietoja eri kohdista. Ymmärrettävä yhteenveto asian lopputuloksesta jää tavallisesti puuttumaan. Kempainen 1992, s. 392. Tämä näkökulma voisi osaltaan puoltaa ratkaisun lopputuloksen tiivistä esittämistä otsikossa.

¹⁶² Oikeuslingvistisen ja kielitieteellisen tuomioita koskevan tutkimuksen kannalta tämä havainto on erityisen mielenkiintoinen ja antaisi alustavia perusteita otsikoiden luokittelulle omaksi oikeudelliseksi tekstilajikseen, jonka funktiot ja ominaispiirteet poikkeavat osin tuomiotekstien funktioista ja yleisistä ominaispiirteistä.

tukevat sekä otsikoiden sisällöllisessä luokittelussa taulukossa 1 että otsikoiden yleisimpiä sanoja kuvaavassa taulukossa 2 esitetyt tiedot. Kertoelma sisältää sekä oikeuskysymyksen että ratkaisun ymmärtämisen kannalta tärkeitä taustatietoja ja rakentaa siten näille elementeille välttämätöntä asiasisällöllistä kontekstia, jota ilman jäädessään niin kysymys kuin ratkaisukin ovat lukijan näkökulmasta jokseenkin irrallisia ja vaikeammin hahmotettavia. Tästä huolimatta oikeuden tulkinnan ja soveltamisen keskiöön asettavissa oikeuskysymysotsikoissa ja pelkän toteavan ratkaisun käsittävissä otsikoissa kertoelman sisällyttämistä otsikkoon ei ole aina katsottu tarpeelliseksi. Vastausta siihen kysymykseen, millä perusteella joihinkin otsikoihin on päätetty sisällyttää selventäviä tietoja tapauksen tosiseikoista ja toisiin ei, ei tämän analyysin perusteella ole mahdollista antaa.¹⁶³ Jatkotutkimuksessa selvitettäväksi jää myös se, mitkä yleisesti otsikon muotoilemiseen tai erityisesti yksittäiseen tapaukseen liittyvät seikat ovat vaikuttaneet korkeimman oikeuden tekemän ratkaisun ilmaisemiseen tai ilmaisematta jättämiseen otsikossa.

Kaiken kaikkiaan otsikoiden sisältö ja pituus vaikuttavat kokeneen jonkinasteisen muutoksen viimeisen vuosikymmenen aikana. Aineiston otsikot ovat ajan myötä muuttuneet sisällöllisesti siten, että ytimekkäiden kysymysotsikoiden sijaan uusimmissa otsikoissa suositaan entistä yksityiskohtaisempia kertoelmia, mikä viittaisi edellä esitettyyn perustuen taustatietojen merkityksen ja kontekstin korostumiseen. Tämä tarkoittaa samalla, että aineiston otsikot ovat vuosien mittaan pidentyneet, kun niihin on sisällytetty yhä enemmän tietoa. Sisällöllinen muutos on muuttanut myös kieltä: otsikoiden sanaston osalta voidaan todeta, että uudemmat, vuoden 2011 jälkeen julkaistut otsikot ovat tehtyjen havaintojen perusteella sanastoltaan keskenään yhdenmukaisempia kuin vanhemmat otsikot ja eroavat siten vanhemmista otsikoista. Perusteluja otsikoihin ei kuitenkaan uudemmissakaan otsikoissa ole sisällytetty kuin poikkeuksellisesti; otsikoissa korostuu viittaaminen varsinaisen ennakkopäätöksen perusteluihin. Perusteluihin viittaamalla otsikon lukija houkutellessaan lukemaan ratkaisu kokonaisuudessaan, mikä voidaan informatiivisen funktion ohessa nähdä yhdeksi otsikoiden merkittäväksi viestinnälliseksi tehtäväksi.

Otsikoissa käytetyssä kielessä on erotettavissa monia tuomioistuinkielelle tyypillisiä piirteitä, joista merkittävimpiä voidaan mainita leksikaalisella tasolla ja fraseologian tasolla havaittavissa oleva säädöskielen terminologia ja fraseologia, tilaa säästävien lyhenteiden käyttö ja ratkaisujen systeemisyttä ilmentävä vahva intertekstuaalisuus. Tyylin tasolla otsikoissa käytetty passiivimuoto ja kielellinen objektivointi tukevat omalta osaltaan tuomioistuimen arvovaltaa ja tuomioiden hyväksyttävyyttä. Faktuaalinen ja toteava kielellinen pinta peittää alleen tekijään, tekoon ja oikeudenkäyntimenettelyyn mahdollisesti liittyvät voimakkaatkin tunteet, epävarmuuden ja vaihtoehtoisten tulkintojen ja ratkaisujen mahdollisuuden.¹⁶⁴

Otsikoissa esiintyy kuitenkin myös tuomiotekstien ja tuomioistuinkielen yleisistä ominaispiirteistä poikkeavia piirteitä, jotka johtuvat osin paitsi otsikoiden pääasiallisesti katsotusta informatiivisesta funktiosta myös tekstien lyhydestä ja informaatiotiheydestä. Näihin lukeutuvat etenkin otsikoiden tuomiotekstejä vähäisempi jäsenyntyisyyden ja kaavamaisuuden aste sekä käytettyjen kielellisten sidoskeinojen suhteellinen vähäisyys. Viimeksi mainittu kielellisen pintatason havainto ilmentää edellä todettua funktionaalista eroa tuomiotekstien ja otsikoiden välillä: performatiivisissa tuomioteksteissä johdonmukaisten päättely- ja argumentaatioketjujen ilmi tuominen perustelujen muodossa on olennaista päätöksenteon läpinäkyvyyden ja ratkaisun hyväksyttävyyden näkökulmasta, mikä puolestaan edellyttää kausaliteettia ilmaisevien kielellisten sidoskeinojen käyttämisestä (esim. *siksi, koska, tämän perusteella, tämän johdosta, sen vuoksi*). Lisäksi syntaksin eli lauseopin tason erikoisuuden otsikoissa muodostavat kysymys-sanasta ja elatiivimuodossa (päätte *-sta/-stä, kysymys rangais-*

¹⁶³ Oikeusneuvos Jussi Tapanilta saadun tiedon perusteella otsikkoon pyritään kiteyttämään oikeusohje sellaisissa tapauksissa, joissa se voidaan kuvata kielellisesti riittävän selkeästi ja täsmällisesti. Jos ratkaisussa on enemmän punnintatyyppiä elementtejä tai esimerkiksi näytönarviointiin liittyvää tapauskohtaisuutta, silloin käytetään varsin usein "kysymys siitä, että" -muotoista otsikkoa.

¹⁶⁴ Tunteista rikosoikeudessa ks. esim. Karstedt ym. 2014.

tuksen mittaamisesta) ilmaistusta vaihtuvasta substanssista koostuvat oikeuskysymykset, jotka yhdessä ennakkopäätöksen sisältämän perustellun ratkaisun kanssa muodostavat uniikin kysymys-vastaus-parin.¹⁶⁵

Kuten ratkaisun syntyminen ja kirjoittaminen, myös otsikon laadinta on tiettyssä määrin sisällöllisten (oikeudellisten) ja kielellisten valintojen tulosta. Siitä huolimatta, että oikeudellisen ratkaisutoiminnan lopputuloksena muodostettavissa tuomioteksteissä on tuomioistuimen auktoriteetin sekä ratkaisun legitimitietin näkökulmasta tarkoituksenmukaista korostaa päätöksenteon rationaalisuutta ja objektiivisuutta, ei tuomareiden henkilökohtaisten ajattelutapojen ja ominaisuuksien vaikutusta ratkaisuun ja rangaistuksen määräämiseen voida poissulkea. Tuomari ei ole *lakia käyttävä* "subsumptioautomaatti" eikä oikeusnormi ole redusoitavissa normitekstin sanamuotoon, vaan ratkaisunormin merkitys luodaan oikeudellisissa menettelyissä suhteessa tosielämän tapahtumiin yhä uudelleen.¹⁶⁶ Oikeudellisen tulkinnan ja soveltamisen niin sanotussa konstruktivistisessa mallissa tuomarin katsotaan harkintavaltansa puitteissa päätöksillään ja toiminnallaan rakentavan ja uusiintavan aktiivisesti oikeudellista todellisuutta.¹⁶⁷ Institutionaalisten tekstuaalisten käytäntöjen taustalla vaikuttavat siten ratkaisutoimintaan osallistuvien henkilöiden päättelyketjut, arvot, uskomukset ja asenteet, siis viime kädessä inhimilliset tekijät, joita tuomioistuinkielessä on perinteisesti pyritty häivyttämään takalalle.

Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ja siten myös otsikoiden ja ennakkopäätösten kirjoittamisen taustalla vaikuttavia psykologisia aspektoja on toistaiseksi käsitelty oikeuslingvistiikkaa syvällisemmin oikeuspsykologian¹⁶⁸ tieteenalalla. Rikosasioissa annettujen tuomioiden laadinnan ja erityisesti rangaistuksen määräämisen yhteydessä näihin on katsottu lukeutuvan muun muassa (tietoiset ja tiedostamattomat) oletukset ja uskomukset tekoa ja tekijää koskevien seikkojen merkityksellisyydestä rangaistuksen mittaamisessa sekä rangaistuslajien tavoitteista ja vaikuttavuudesta.¹⁶⁹ Erityisesti korkeimpaan oikeuteen asti edenneiden rikosasioiden kaltaisissa kiperissä ja huolellista harkintaa edellyttävissä tapauksissa yksilöllisten psykologisten prosessien on katsottu olevan olennaisia tuomareiden tekemien ratkaisujen kannalta.¹⁷⁰ Koska kysymys rangaistuksen mittaamisesta on kysymys tuomarin harkintavallan käytöstä, tarkastelu on ulotettava tuomiotekstistä myös sen laatijaan.¹⁷¹ Ainoastaan tekstin laatijat voivat vastata esimerkiksi siihen kysymykseen, miksi hakusanalla "rangaistuksen määrääminen" löydettyissä otsikoissa ei ole esitetty sovellettuja rikoslain 6 luvun (515/2003) rangaistuksen mittaamisperusteita kuin vain harvoin. Otsikoiden sisällön ja muodon yhteenkietoutuneen muutoksen taustasyitä arvioitaessa yhtenä mahdollisena taustavaikuttimena voidaan nähdä korkeimmassa oikeudessa tapahtunut melko suuri sukupolvenvaihdos, jonka myötä suurin osa oikeusneuvoksista on kuluneen vuosikymmenen aikana vaihtunut.¹⁷² Jatkotutkimuksessa mielenkiintoista olisi tarkastella lähemmin korkeimman oikeuden tuomareiden näkemyksiä paitsi rangaistuksen määräämisestä myös otsikoiden tarkoituksesta ja siitä, mitä informaatiota he pitävät tarpeellisena otsikoissa esitettäväksi.

Tässä tekstissä tarkastellut kysymykset otsikoiden tarkoituksesta, sisällöstä ja muotoilusta liittyvät myös kysymykseen ennakkopäätösten sisältöä koskevan tiedon saavutettavuudesta ja ymmärrettävyydestä. Viime

¹⁶⁵ Yhdessä otsikoiden ensisijaisen informatiivisen funktion kanssa nämä piirteet puoltavat otsikoiden luokittelua tuomioteksteistä erilliseksi, vaikkakin näihin kiinteässä yhteydessä olevaksi tekstilajiksi.

¹⁶⁶ Ks. tarkemmin Lindroos 2015, s. 72–77. Näin ollen myös termi *lainkäyttö* rakentaa hyvin pelkistettyä kuvaa oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta, jossa faktapremissin normipremissille alistamalla loogisen syllogismin lopputuloksena syntyisi automaattisesti tapauksessa ainoa oikea ratkaisu.

¹⁶⁷ Vogel ym. 2018. Kirjoituksessaan tutkijat käyttävät englanninkielistä nimitystä *a constructionist model of legal interpretation*.

¹⁶⁸ Suomenkielisestä kirjallisuudesta ks. esim. Santtila – Weizmann-Henelius 2008.

¹⁶⁹ Gabriel – Greve 2008, s. 467–476 ja McGuire 2018, s. 483–506.

¹⁷⁰ Ks. esim. Hupfeld-Heinemann – Oswald 2018, s. 478–485 ja English 2018, s. 486–496.

¹⁷¹ Pohjoismaisessa perinteessä tuomarit toimivat anonyymisti, ikään kuin kasvottomina ja nimettöminä tahoina: kaikki tehdään tuomioistuimen nimissä. Tuomioita annetaan ilman näkyvää inhimillistä myötävaikutusta, ja tuomarit tuomioiden taustalla jäävät lukijoille tuntemattomiksi. Ks. Koulu ym. 2019, s. 27–30.

¹⁷² Lyytinen 2018.

aikoina vaatimukset heikommassa asemassa olevien henkilöiden ja ryhmien viestinnällisten erityistarpeiden huomioimisesta sekä osallisuuden ja selkokielisyyden edistämisen tarpeesta ovat yleisesti ottaen voimistuneet.¹⁷³ Tätä kehitystä on osaltaan vauhdittanut niin sanotun saavutettavuusdirektiivin (2016/2102)¹⁷⁴ täytäntönnäpön määräajan umpeutumisen syyskuussa 2020. On selvää, että oikeuskieltä koskeva tieto on oikeustieteilijälle tärkeää, ja oikeuskieli onkin herättänyt maailmalla alan asiantuntijoiden piirissä 2000-luvulla entistä laajempaa kiinnostusta.¹⁷⁵ Tämän lisäksi olisi kuitenkin muistettava, että oikeudellinen tieto on suunnattu myös muille kuin alan ammattilaisille, pohjimmiltaan kaikille kansalaisille, ja että oikeus tietoon on kansalaisoikeus, jonka toteutumista voidaan viestinnällisin keinoin edistää.¹⁷⁶ Oikeuskieli on oikeudellista tietoa ilmaiseva erikoiskieli, jonka ominaispiirteet ovat omiaan lisäämään oikeudellisten tekstien vaikeaselkoisuutta.¹⁷⁷ Tämän seurauksena asiantuntijan ja maallikon välinen tiedollinen asymmetria korostuu. Pohdinta otsikoiden laadusta voidaan tästä näkökulmasta ensisijaisesti kytkeä otsikoiden ymmärrettävyyteen.

Kielen ja mielen – kielenkäytön ja kognition – yhteyksiä ja vuorovaikutusta tarkastelevan psykolingvistiikan¹⁷⁸ tieteenalalla on osoitettu, että tekstin ymmärtämiseen ja kielellisen tiedon prosessointiin vaikuttavat moninaiset tekstit ja sen lukijaa sekä näiden välistä suhdetta koskevat seikat, joista tekstin laatijan olisi hyvä olla tietoinen. Kirjoitetuissa teksteissä näitä ovat muun muassa luettavan tekstin rakenne (asioiden looginen esittämisjärjestys), sisäinen johdonmukaisuus ja sidosteisuus (koherenssi ja koheesio), välitettävän informaation vaikeusaste sekä lukijan muisti, kognitiiviset taidot ja temaattinen kompetenssi eli hänellä tekstin aihepiiristä olevat taustatiedot.¹⁷⁹ Sanastotason merkitysten muodostumista määrittää vahvasti sanan konteksti¹⁸⁰: esimerkiksi sekä yleiskielessä että oikeuskielessä esiintyvä sana *vastaaaja* on tunnistettavissa juridisen merkityksen omaavaksi käsitteeksi ainoastaan sen kielenkäyttöyhteyden perusteella.

Tätä artikkelia varten analysoidun aineiston perusteella otsikoiden ymmärrettävyyden kompastuskivien voidaan katsoa liittyvän ennemminkin niiden sisältämään juridiseen substanssiin ja lukijalle annetun asiayhteyttä koskevan informaation vähäisyyteen kuin hankaliin kielellisiin muotoiluihin, kuten pitkiin ja monimutkaisiin virkerakenteisiin. On kuitenkin myös selvää, ettei laajemmankaan tiedollisen viitekehyksen tarjoaminen maallikkolukijalle yksityiskohtaisemman kertoelman muodossa yksinään auta häntä ymmärtämään otsikoissa esiintyvien juridisten termien ja fraseemien merkityssisältöjä. Suurimman esteen oikeuden ymmärrettävyyden tiellä muodostavia semanttisia eli merkitysten hahmottamiseen liittyviä haasteita ei kielenhuollollisin toimenpitein ole oikeuskielestä mahdollista poistaa, mutta kielellisin keinoin säädöskielen ja sitä sisältävän tuomioistuintuikielen selkeyttä on kuitenkin joitakin osin mahdollista lisätä. Tarkempien tutkimustulosten saamiseksi ja pidemmälle menevien johtopäätösten tekemiseksi otsikoihin ja ennakkopäätöksiin kohdistuvassa jatkotutkimuksessa olisi hyödyllistä yhdistää myös oikeuspsykologian ja psykolingvistiikan tiedonintressit ja tähänastiset tutkimustulokset, jotka jäivät tässä kirjoituksessa vain lyhyiksi reunamerkinnoiksi.

Vaikka tuomiovallan käyttö ilmenee pitkälti kielenkäyttönä, tuomioteksteistä ei Suomessa ole toistaiseksi tehty kovinkaan paljon systemaattista kielitieteellistä tai oikeuslingvististä tutkimusta.¹⁸¹ Tuomioistuimissa

¹⁷³ Tässä yhteydessä voidaan nostaa esiin muun muassa maahanmuuttajat, vanhuksat, lapset ja vammaiset henkilöt. Ks. aihepiiristä myös vastikään ilmestynyt suomenkielinen teos Hirvonen – Kinnunen 2020.

¹⁷⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102 julkisen sektorin elinten verkkopalveluiden ja mobiilisoluvellusten saavutettavuudesta. EUVL, N:o L 327, 2.12.2016, s. 1–15.

¹⁷⁵ Mattila 2009b, s. 116.

¹⁷⁶ Korhonen 2010, s. 261.

¹⁷⁷ Mattila 2008, s. 1150.

¹⁷⁸ Psykolingvistiikasta ks. esim. Rueschemeyer – Gaskell 2018.

¹⁷⁹ Ferstl 2018, s. 197–216.

¹⁸⁰ Meteyard – Vigliocco 2018, s. 79–89.

¹⁸¹ Tämä tarkoittaa samalla myös sitä, että tähänastisen tutkitun tiedon pohjalta tuomioteksteistä todettu muodostaa vain varauksin yleistettävän ennakkokäsityksen, joka täsmentyy jokaisen yksittäisen empiirisen analyysin tulosten ja niiden tulkinnan myötä. Tässä yhteydessä todettakoon, että oikeustieteellisessä tutkimuksessa kielellinen tutkimusintressi ja näkökulma on luonnollisesti myös usein läsnä, vaikka varsinaisia kielitieteen menetelmiä ei hyödynnettäisikään. Esimerkik-

viestinnän merkitykseen on kuitenkin havahduttu, ja ulkoista viestintää kansalaisten suuntaan pyritään edistämään muun muassa mediatuomareiden kautta. Oikeusuutisoinnissa tehdään toisinaan harhaanjohtavia tulkintoja ja painotetaan epäolennaisia seikkoja tuomioistuinten ratkaisuista, minkä vuoksi mediatuomarin tehtävänä on antaa taustatietoa ja korjata yleisellä tasolla vääriä käsityksiä tuomioista ja tuomioistuinten toiminnasta.¹⁸² Mediatuomareiden toiminnalla pyritään aktiivisesti vaikuttamaan kansalaisille tuomioistuinten ja niiden toiminnasta muodostuvaan kuvaan sekä turvaamaan oikeudenkäynnin julkisuutta. Tästä kiitettävästä kehityksestä huolimatta lait ja tuomioistuinten ratkaisut kirjoitetaan edelleen pääasiassa toisille asiantuntijoille, jotka tuntevat oikeusjärjestelmän, lainsäädännön, tuomioistuinten prosessit ja tekstikäytänteet.¹⁸³

Oikeuskielen ja oikeuden (inter)tekstuaalisen kentän paradoksaalisuus¹⁸⁴ piilee oikeudellisen viestinnän kohderyhmien moninaisuudessa¹⁸⁵ ja siten viestinnällisten funktioiden osittaisessa ristiriitaisuudessa: esimerkiksi lainsäädäntö on suunnattu tuomioistuimille sovellettavaksi, mutta myös kansalaisille noudatettavaksi. Saman viestin tulisi olla yhtä aikaa sekä juridisesti tarkka ja täsmällinen että mahdollisimman selkeä ja helposti ymmärrettävä. Otsikoiden osalta voidaan ajatella, että lyhenteet ja viittaukset säädöksiin ja oikeuskäytäntöön osaltaan tukevat tekstien tarkkuutta, täsmällisyyttä ja systeemisyttä, mutta samalla hankaloittavat niiden juridisen merkityksen hahmottamista maallikon näkökulmasta. Lisähaasteita aiheuttavat muun muassa oikeudellista tiedonhakua koskevien taitojen mahdollinen puuttuminen sekä oikeuskielen näennäisymmärtämisen ongelmat – oikeuskielen sanaston luontaisen monimerkityksisyyden eli polyseemisuuden vuoksi maallikko voi kuvitella ymmärtävänsä jonkin ilmauksen sen yleiskielisen merkityksen perusteella, vaikka sen juridinen merkitys onkin aivan toinen.¹⁸⁶ Muun muassa näistä syistä oikeudellisen tiedon yhdenvertaisen saavutettavuuden ja ymmärrettävyyden edistämiseksi erilaisten viestinnällisten kohderyhmien yksilöllisiä tarpeita on jatkossakin tuotava aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Tekstuaalisessa muodossa tarkasteltava oikeuskieli on ovi oikeuden sisältöön ja oikeudelliseen ajatteluun. Tässä artikkelissa toteutettu analyysi pohdintoineen voi tarjota alustavia tienviittoja otsikoiden ja ennakkopäätösten oikeus- ja kielitieteelliselle jatkotutkimukselle sekä tuomioistuinten ja otsikoiden laadun indikaattoreiden hahmottamiselle. Oikeuden kielellisen maailman ja tuomioistuinten tekstuaalisten käytänteiden valottamiseksi tarvitaan kuitenkin lisää rohkeita tieteidenvälisiä avauksia ja empiiristä, käytännönläheistä tutkimusta. Kirjallisten oikeudellisten tekstien tutkimuksessa laajojen tekstimassojen käsittelyä helpottavien korpuslingvististen ja tietokoneavusteisten menetelmien käyttö on yleistynyt, mutta huomiota tulisi jatkossa kiinnittää myös suullisen oikeudellisen viestinnän ajankohtaisiin haasteisiin. Koronapandemian myötä maailmanlaajuisesti kiihtynyt oikeudellisten menettelyjen ja niihin olennaisena osana liittyvän vuorovaikutuksen digitalisoitumiskehitys pitää sisällään uudenlaisia mahdollisuuksia, mutta myös helposti huomaamatta jääviä viestinnällisiä riskejä. Myös – tai kenties erityisesti – teknologia-avusteisissa kohtaamisissa tietoisuus erilaisista

si Vuorelan, Määtän ja Soinisen tekemän tutkimuksen mukaan korkeimman oikeuden ratkaisuissa 2000-luvun aikana yleistyneet systeemiperustelut ovat ainakin osittain seurausta systeemiperustelujen yleistymisestä hallituksen esityksissä, joista nykyisin hyvin usein KKO:n julkilausutut systeemiperustelut ovat lähtöisin. Ko. tutkimuksen mukaan korkein oikeus saa usein kimmokkeen systeemiargumentin julkilausumiseen lainvalmisteluaineiston kielellisestä muotoilusta. Hallituksen esityksissä havaittava *järjestelmäkielenkäyttö* voidaan puolestaan kytkeä unionin oikeuden vaikutukseen. Toisin sanoen Euroopan unionin oikeuden järjestelmäkielenkäyttö on myös korkeimman oikeuden systeemiperustelujen yleistymisen taustasy. Ks. Vuorela ym. 2020, erityisesti s. 1160–1169.

¹⁸² Ks. lisää mediatuomareista Hautamäki 2019. Korkeimman oikeuden presidentin Leif Sevónin mukaan korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut kirjoitetaan ennen muuta kyseisten oikeusjuttujen osapuolille, ks. Helsingin Sanomat 2003.

¹⁸³ Ks. Aukia 2018 ja Lyytinen 2018.

¹⁸⁴ Otto 1981.

¹⁸⁵ Tuomiotekstien ensisijaisista vastaanottajista on oikeus- ja kielitieteessä esitetty erilaisia näkemyksiä. Esimerkiksi Kempin mukaan korkeimman oikeuden ratkaisujen kieli on kirjoitusta ensisijaisesti täytäntöönpanoviranomaisille ja toissijaisesti hovioikeuksille. Lisäksi alioikeudet voivat saada ennakkopäätöksistä aineksia omiin ratkaisuihinsa. Hän toteaa tuomioistuimen antaman ratkaisun olevan myös asianosaisille ja viranomaisille osoitettu käsky. Ks. Kempinen 1992, s. 380 ja 390.

¹⁸⁶ Mattila 2017, s. 186.

viestinnällisistä tarpeista, verbaalisten ja non-verbaalisten ilmaisukeinojen vaikutuksista ja merkitysten rakentumisesta vuorovaikutuksessa on tiedon välittymisen ja viestinnän onnistumisen kannalta avainasemassa.

LÄHTEET

- Aaltonen, Pirjo, Ehdollisen vankeuden perusteleminen vuoden 2001 uudistuksen jälkeen. Havaintoja erityisesti korkeimman oikeuden ja Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännöstä, s. 352–363 teoksessa Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus 2005.
- Aarnio, Aulis, Lain ja kohtuuden tähden. WSOY 1986.
- Aarnio, Aulis, Ennakkopäätöksistä ja niiden sitovuudesta. Oikeus 3/1993, s. 254–272.
- Aarnio, Aulis, Muodon uusi tuleminen. Lakimies 3/1994, s. 273–286.
- Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi, Rikos ja seuraamus. Rikosoikeuden perusteet. 2. painos. Forum – oikeustiede. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1974.
- Aono, Darby – Yaffe, Gideon – Kober, Hedy, Neuroscientific evidence in the courtroom: A review. *Cognitive Research: Principles and Implications* 4(40) 2019. [<https://doi.org/10.1186/s41235-019-0179-y>]
- Ashley, Kevin D. – Brüninghaus, Stefanie, Automatically classifying case texts and predicting outcomes. *Artificial Intelligence and Law* 17 2009, s. 125–165.
- Aukia, Jussi-Pekka, Ymmärrettävä lakikieli on kansalaisyhteiskunta. Lakimiesuutiset 12.12.2018. [<https://lakimiesuutiset.fi/yymmarrettava-lakikieli-on-kansalaisyhteiskunta/>] (28.7.2020)
- Austin, John L., How to do things with Words. Clarendon Press 1962.
- Bagaric, Mirko, Proportionality in Sentencing: The Need to Factor in Community Experience, Not Public Opinion, s. 76–100 teoksessa Jesper Rydberg – Julian V. Roberts (eds), *Popular Punishment: On the Normative Significance of Public Opinion*. Oxford University Press 2014.
- Bail, Christopher A., The cultural environment: measuring culture with big data. *Theory and Society* 43(3–4) 2014, s. 465–482.
- de Beaugrande, Robert-Alain – Dressler, Wolfgang Ulrich, Einführung in die Textlinguistik. Max Niemeyer Verlag 1981.
- Björne, Lars, Suomalainen legalismi – tarua vai totta? *Lakimies* 1/2012, s. 146–152.
- Brinker, Klaus, Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. Erich Schmidt Verlag 1992.
- Busse, Dietrich, Textsorten des Bereichs Rechtswesen und Justiz, s. 658–675 teoksessa Klaus Brinker – Gerd Antos – Wolfgang Heinemann (toim.), *Text- und Gesprächslinguistik. Ein Internationales Handbuch Zeitgenössischer Forschung*. Band 1. de Gruyter 2000.
- Dunkel, Barbara – Kemme, Stefanie, Fehlerurteile in Deutschland: Eine Bilanz der empirischen Forschung seit fünf Jahrzehnten. *Neue Kriminalpolitik* 28(2) 2016, s. 138–154.
- Ellilä, Reino, Rangaistuksen määräämisen eri kehitysvaiheista. *Lakimies* 1/1949, s. 514–526.
- Engberg, Jan – Kjær, Anne Lise. Approaches to Language and the Law – Some Introductory Notes. *Hermes – Journal of Language and Communication Studies* no 46-2011, s. 7–10.
- Englich, Birte, Urteilseinflüsse vor Gericht, s. 486–496 teoksessa Renate Volbert – Max Steller (toim.), *Handbuch der Rechtspsychologie*. Hogrefe Verlag 2008.
- Ervasti, Kaijus, Tuomioistuimet ja oikeuslaitos tutkimuksen kohteena: lähestymistavan valinta, s. 9–17 teoksessa Heidi Lindfors (toim.), *Tuomioistuintutkimus muuttuvassa maailmassa*. COMI 2007.
- Feinerer, Ingo – Hornik, Kurt – Meyer, David, Text Mining Infrastructure in R. *Journal of Statistical Software* 25(5) 2008, s. 1–54.

- Fellows, Ian, wordcloud: Word Clouds. R package version 2.6, 2018. [<https://CRAN.R-project.org/package=wordcloud>]
- Ferstl, Evelyn C., Text comprehension, s. 197–216 teoksessa Rueschemeyer, Shirley-Ann – Gaskell, M. Gareth (toim.), *The Oxford Handbook of Psycholinguistics*. Second edition. Oxford University Press 2018.
- Firdhous, Mohamed Fazil.Mohamed, Automating Legal Research through Data Mining. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications* 1(6) 2010, s. 9–16.
- Fischer, Larissa – Paul, Bettina – Voigt, Torsten H., Wahrheit unter dem Vergrößerungsglas. Vorstellungen von Subjekt und Technik in der Rechtsprechung zur Polygraphie, *Zeitschrift für Soziologie*, Band 48, Heft 5-6, 2020, s. 418–434.
- Gabriel, Ute – Greve, Werner, Strafbedürfnisse und Strafeinstellungen, s. 467–476 teoksessa Renate Volbert – Max Steller (toim.), *Handbuch der Rechtspsychologie*. Hogrefe Verlag 2008.
- Galdia, Marcus, *Legal linguistics*. Peter Lang 2009.
- Galdia, Marcus, *Lectures on Legal linguistics*. Peter Lang 2017.
- Galili, Tal, dendextend: an R package for visualizing, adjusting, and comparing trees of hierarchical clustering. *Bioinformatics* 2015. [[10.1093/bioinformatics/btv428](https://doi.org/10.1093/bioinformatics/btv428)]
- Gozdz-Roszkowski, Stanislaw, Move Analysis of Legal Justifications in Constitutional Tribunal Judgments in Poland: What They Share and What They Do Not. *International Journal of the Semiotics of Law* 33(2020), s. 581–600.
- Goźdz-Roszkowski, Stanislaw – Pontrandolfo, Gianluca (eds.), *Phraseology in Legal and Institutional Settings. A Corpus-based Interdisciplinary Perspective*. Routledge 2018.
- Han, Jiawei – Kamber, Micheline, *Data Mining, Concepts and Techniques*. Second Edition. The Morgan Kaufmann Series in Data Management Systems. Elsevier 2006.
- Hassemer, Winfried, Richtiges Recht durch richtiges Sprechen? Zum Analogieverbot im Strafrecht, s. 71–92 teoksessa Grewendorf (toim.), *Rechtskultur als Sprachkultur. Zur forensischen Funktion der Sprachanalyse*. Suhrkamp, 1992
- Hautamäki, Terhi, Tuomari median tukena. *Advokaatti* 4/2019, s. 19–23.
- Heikkinen, Vesa, Teksti, s. 59–66, teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiirilä – Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi: Tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Gaudeamus 2012. (Heikkinen 2012a)
- Heikkinen, Vesa, Intertekstuaalisuus, s. 100–111 teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiirilä – Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi: Tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Gaudeamus 2012. (Heikkinen 2012b)
- Heinonen, Olavi, Miten rangaistuslajin valintaa ja rangaistuksen mittaamista voidaan kehittää?, s. 7–24 teoksessa Rangaistuksen mittaamisesta. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 29. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy 1980.
- Heinonen, Olavi, Korkeimman oikeuden rooli muuttuvassa ympäristössä. *Lakimies* 3/1991, s. 229–240
- Heinonen, Olavi, Oikeustieteen ja tuomioistuinlaitoksen kosketuspintoja. *Lakimies* 4/2002, s. 618–624.
- Helsingin hovioikeus, Rangaistuksen määrääminen talousrikoksissa. Laatuhankeen raportti. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015. [https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/fi/index/julkaisut/karajaoikeus-painotteistenlaatuhankeidenraportit_0/2015rangaistuksenmaaraamentalousrikosasioissa.html]
- Helsingin Sanomat, Sevón: KKO:n päätöstekstit on kirjoitettu asianomaisille. 22.10.2003. [<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004176582.html>] (22.11.2020)

- Hirvonen, Maija – Kinnunen, Tuija (toim.), Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Gaudeamus 2020.
- Hoffmann, Lothar, Fachsprachenforschung/Research on Languages for Special Purposes, s. 1385–1393, teoksessa Norbert Dittmar – Klaus J. Mattheier – Ulrich Ammon (toim.): Soziolinguistik: Ein Internationales Handbuch Zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft. Band 2. Berlin: Mouton de Gruyter 2005.
- Hoffmann, Lothar, Kommunikationsmittel Fachsprache. Forum für Fachsprachenforschung. Gunter Narr 1985.
- Hupfeld-Heinemann, Jörg – Oswald, Margit E., Richterliche Urteilsbildung: Strafentscheid und Strafzumessung, s. 477–485 teoksessa Renate Volbert – Max Steller (toim.), Handbuch der Rechtspsychologie. Hogrefe Verlag 2008.
- Hyvärinen, Riitta, Juristeille kieli on tekninen väline. Kielikello 2/2000. [<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1173>]
- Häyhä, Juha, Korkeimman oikeuden ratkaisut ennakkopäätöksinä – miten niitä tulisi lukea? Esitys Ennakkopäätöspäivässä. Joensuu, 7.11.2014.
- Jockers, Matthew L., Text Analysis with R for Students of Literature. Quantitative Methods in the Humanities and Social Sciences. Springer International Publishing 2014.
- Jyränki, Antero, Oikeuden ja kielen suhde, s. 122–129 teoksessa Erkki J. Hollo (toim.), Kansallinen oikeus ja liittovaltioistuva Eurooppa – National law and Europeanisation. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 21, 2009
- Karlsson, Fred, Yleinen kielitiede. 2. Yliopistopaino 2004.
- Karstedt, Susanne – Loader, Ian – Strang, Heather (toim.), Emotions, Crime and Justice. Hart Publishing 2014.
- Kassambra, Alboukadel – Mundt, Fabian, factoextra: Extract and Visualize the Results of Multivariate Data Analyses. R package version 1.0.7., 2020. [<https://CRAN.R-project.org/package=factoextra>]
- Kaufman, Leonard – Rousseeuw, Peter J., Finding Groups in Data. An Introduction to Cluster Analysis. Wiley Series in Probability and Mathematical Statistics. John Wiley & Sons, Inc. 1990.
- Kempainen, Heikki, Korkeimman oikeuden ratkaisujen vaikutus rangaistuksen mittaamisen perustelemiseen alemmissa oikeusasteissa. Defensor Legis 6/2017, s. 852–866.
- Kempainen, Heikki, Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset rangaistuksen määräämisen oikeuslähteinä. Defensor Legis 6/2018, s. 869–890.
- Kempainen, Heikki – Siro, Jukka, Oikeuskäytäntöön viittaaminen korkeimman oikeuden ennakkopäätöksissä. Lakimies 5/2018, s. 493–515.
- Kempainen, Heikki – Tapani, Jussi, Rangaistuksen määrääminen ja ennakkopäätöksiä koskeva tulkintaoppi. Lakimies 7–8/2020, s. 1035–1059.
- Kempainen, Jukka, Tätä kaikki asianomaiset noudattakoot. Korkein oikeus, laki ja yhteiskunta 1918–1990. VAPK-Kustannus 1992.
- Kjær, Anne-Lise, Normbetingede ordforbindelser i tysk juridisk sprog. Copenhagen Business School Press 1990.
- Kjær, Anne-Lise, Phrasemes in legal texts, s. 506–515 teoksessa Harald Burger – Dmitrij Dobrovol'skij – Peter Kühn – Neal R. Norrick (toim.), Phraseologie: Ein Internationales Handbuch der Zeitgenössischen Forschung. de Gruyter 2007.
- Koivisto, Ida – Koulu, Riikka, Miten hyvä hallinto digitalisoidaan? Haaste oikeustieteelliselle tutkimukselle. Lakimies 6/2020, s. 798–821.

- Korhonen, Rauno, Oikeudellinen tieto ja viranomaisen neuvontavelvollisuus, s. 261–276 teoksessa Heikki E. S. Mattila – Aino Piehl – Sari Pajula (toim.), Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalainen Lakimiesyhdistys C-sarja N:o 41, 2010.
- Korkein oikeus, Julkaisuperiaatteet. Julkaistu 2.7.2020. [<https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/ennakkopaatostenjulkaiseminen.html>] (20.7.2020)
- Kosonen, Pekka – Letto-Vanamo, Pia, Kieli ja käsitteet. Oikeus 3/1995, s. 217–218
- Koulu, Riikka: Digitalisaatio ja algoritmit – oikeustiede hukassa? Lakimies 7–8/2018, s. 840–854.
- Koulu, Riikka – Koulu, Risto – Koulu, Sanna, Tuomarin roolit tuomioistuimissa. Alma Talent 2019.
- Krefeld, Thomas, Das französische Gerichtsurteil in linguistischer Sicht: zwischen Fach- und Standessprache. Peter Lang 1985.
- Kurzon, Dennis, It is hereby performed... Legal Speech Acts. John Benjamins Publishing Company 1986.
- Kuusiniemi, Kari, Oikeuskäytännön hyödyntäjästä sen tuottajaksi ja oikeustieteen käyttäjäksi. Lakimies 7–8/2020, s. 1212–1220.
- Kwartler, Ted, Text Mining in Practice with R. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Ltd 2017.
- Kyröläinen, Aki-Juhani – Laippala, Veronika, Määrällinen korpuslingvistiikka, s. 487–524 teoksessa Milla Luodonpää-Manni – Markus Hamunen – Reetta Konstenius – Matti Miestamo – Urpo Nikanne – Kaius Sinnemäki (toim.), Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1457. SKS 2020.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Tuomioistuinten asema ja tehtävät rangaistuksen määräämisessä. Oikeus 2/1977 s. 117–124.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rangaistuksen määräämisestä I: Teoria ja yleinen osa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 173, 1987.
- Lashöfer, Jutta, Zum Stilwandel in richterlichen Entscheidungen. Über stilistische Veränderungen in englischen, französischen und deutschen zivilrechtlichen Urteilen und in Entscheidungen des Gerichtshofs der Europäischen Gemeinschaften. Waxmann 1992.
- Laukkanen, Sakari, Selvä ja täsmällinen tuomio. Selvitys käräjäoikeuden tuomion kirjoittamisesta. Oikeusministeriön julkaisuja 2002:2. Edita Prima Oy 2002.
- Launiala, Mika, Prejudikaatti ja prejudikaattinormi. Edilex 2016/18, s. 5. [www.edilex.fi/artikkelit/16683]
- Launiala, Mika, Ennakkopäätösnormin konstruointi – paikallista, täsmennä, yleistä ja yhteensovita. Edilex 2018/33. [www.edilex.fi/artikkelit/19104]
- Launiala, Mika, Korkeimman oikeuden ennakkopäätösjärjestelmä. Alma Talent 2020. ISBN 978-952-14-4312-1 (e-kirja).
- Leppänen, Tatu, Avauspuhe KKO:n asianajapäivässä. 8.11.2019. [https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ajankohtaiset/puheet_1/2019/presidenttitatuleppasenavauspuhekkonasianajapaivassa8.11.2019.html]
- Leskovec, Jure – Rajaraman, Anand – Ullman, Jeff, Mining of Massive Datasets. 2nd edition, 2014, s. 8. [<http://www.mmds.org/#ver21>] (12.8.2020)
- Liikenne- ja viestintäministeriö, Big datan hyödyntäminen. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 20/2014. [<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/77879>] (14.10.2020)
- Lindroos, Emilia, Im Namen des Gesetzes. Eine vergleichende rechtslinguistische Untersuchung zur Formelhaftigkeit in deutschen und finnischen Strafurteilen. Lapland University Press 2015.
- Linna, Tuula, Korkeimman oikeuden päätösten otsikoista. Lakimies 6/1989, s. 772–782.

- Linna, Tuula, Korkeimman oikeuden päätösotsikkojen tehtävistä. *Lakimies* 8/1990, s. 969–981.
- Lyytinen, Jaakko, Tunteamattomat tuomarit. *Helsingin Sanomat* 18.11.2018. [<https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005902199.html>] (6.8.2020).
- Mattila, Heikki E. S., Oikeuskielen muutokset nykymaailmassa. *Lakimies* 7–8/2008, s. 1149–1165.
- Mattila, Heikki E. S., Oikeusleksikologisista tutkimustarpeista. *Lakimies* 7–8/2009, s. 1175–1180. (Mattila 2009a)
- Mattila, Heikki E. S., Oikeusviestinnän näkökulmia, s. 114–120 teoksessa Erkki J. Hollo (toim.), *Kansallinen oikeus ja liittovaltioistuva Eurooppa – National law and Europeanisation*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu E-sarja N:o 21, 2009, s. 117. (Mattila 2009b)
- Mattila, Heikki E. S., Suomalaisen oikeuskielen ominaispiirteet, s. 181–213 teoksessa Heikki E. S. Mattila – Aino Piehl – Sari Pajula (toim.), *Oikeuskieli ja säädöstieto*. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalainen Lakimiesyhdistys C-sarja N:o 41, 2010.
- Mattila, Heikki E. S., Cross-references in court decisions: a study in comparative legal linguistics. *Lapland Law Review* 2011:1, s. 96–121.
- Mattila, Heikki E. S., Legal Vocabulary, s. 27–38 teoksessa Peter M. Tiersma – Lawrence M. Solan (toim.), *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford University Press 2012.
- Mattila, Heikki E. S., Vertaileva oikeuslingvistiikka. *Juridinen kielenkäyttö, lakimieslatina, kansainväliset oikeuskielet*. Alma Talent 2017.
- McGuire, James, Crime and Punishment: What Works? Teoksessa Graham M. Davies – Anthony R. Beech (toim.), *Forensic Psychology. Crime, Justice, Law, Interventions*. Third edition. Wiley 2018, s. 481–511.
- Melander, Sakari, Rangaistuskäytäntö ja sen muuttaminen rikosoikeudellisena erityiskysymyksenä, s. 342–370 teoksessa Dan Frände – Dan Helenius – Heli Korkka – Raimo Lahti – Tapio Lappi-Seppälä – Sakari Melander (toim.), *Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019*. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2019.
- Meteyard, Lotte – Vigliocco, Gabriella, Lexico-Semantics, s. 71–95 teoksessa Shirley-Ann Rueschemeyer – M. Gareth Gaskell (toim.), *The Oxford Handbook of Psycholinguistics*. Second edition. Oxford University Press 2018.
- Metsämuuronen, Jari, Monimuuttujamenetelmien perusteet. 2. korjattu painos. *Metodologia-sarja 7*. Gummerus kirjapaino Oy 2008
- Meyer-Goßner, Lutz – Appl, Ekkehard, *Die Urteile in Strafsachen*. Vahlen 2008.
- Mylly, Tuomas – Mylly, Ulla-Maija, Miksi yksi kone saa lukea ja analysoida tietoa mutta toinen ei? *Tekniikka & Talous*, 28.12.2016. [<http://www.tekniikkatalous.fi/teknologiamurrokset/miksi-yksi-kone-saa-lukea-ja-analysoida-tietoa-mutta-toinen-ei-6610406>] (24.11.2017)
- Mäkelä, Sauli, Formalismi – oikeuden paholainen? - näkökohtia siitä, mitä formalismilla tarkoitetaan ja voitaisiin tarkoittaa, s. 197–218 teoksessa Sauli Mäkelä (toim.), *Oikeusteorian poluilla*. Juhlakirja professori Rauno Halttunen. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja Sarja C 42, 2006.
- Niemi, Johanna, Oikeuden tekstit empiirisen tutkimuksen kohteina, s. 97–118 teoksessa Anssi Keinänen – Mia Kilpeläinen – Ulla Vääänen (toim.), *Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus*. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 26, 2010.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Honkatukia, Päivi – Karma, Helena – Ruuskanen, Minna (toim.), *Oikeuden tekstit diskursseina*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu E-sarja N:o 13, 2006.

- Nuotio, Kimmo, Oikeuden toteutumisesta monimutkaistuvassa yhteiskunnassa. *Lakimies* 7/1996, s. 1019–1035.
- Nussbaumer, Markus, Rhetorisch-stilistische Eigenschaften der Sprache des Rechtswesens, s. 2132–2150, teoksessa Ulla Fix – Andreas Gardt – Joachim Knape (toim.), *Rhetorik und Stilistik: Ein internationales Handbuch historischer und systematischer Forschung*. Vol. 31.2. Walter de Gruyter 2009.
- Nuutila, Ari-Matti, "Law in books" ja "Law in action" – seuraamusharkintaa lainkäytössä, s. 245–259, teoksessa Ari-Matti Nuutila – Elina Pirjatanniemi (toim.), *Rikos, rangaistus ja prosessi*. Juhlajulkaisu Eero Backman 1945 – 14/5 – 2005. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2005
- Oikarinen, Esko, Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeet. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeet osoittaneet uuden keskustelukulttuurin tarpeellisuuden – laatutyötä koko oikeudenhoidon ketjussa. *Defensor Legis* 1/2004, s. 57–64.
- Ojala, Timo, Tuomioistuimet rikosoikeuden kehittäjänä, s. 379–399 teoksessa Ville Hinkkanen – Leena Mäkipää (toim.), *Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön*. Tapio Lappi-Seppälän juhla-kirja. Forum Juris. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut 2013.
- Otto, Walter, Die Paradoxie einer Fachsprache, s. 44–57 teoksessa Ingulf Radtke (toim.), *Der öffentliche Sprachgebrauch*. Band 2: Die Sprache des Rechts und der Verwaltung. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung 1981.
- Paasto, Päivi, Oikeustieteen ajallisuudesta. *Lakimies* 3/1997, s. 378–392.
- Paso, Mirjami, Viimeisellä tuomiolla: Suomen korkeimman oikeuden ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ennakkopäätösten retoriikka. CC Lakimiesliiton kustannus 2009
- Pihlajamäki, Heikki, Kansainvälistymisen aika 1980–2018, s. 213–261 teoksessa Heikki Pihlajamäki (toim.), *Lainkäyttöä läpi vuosisadan: näkökulmia korkeimman oikeuden historiaan 1918–2018*. Edita Publishing Oy 2018.
- Pina-Sánchez, Jose – Grech, Diana – Brunton-Smith, Ian – Sferopoulos, Dimitrios, Exploring the origin of sentencing disparities in the Crown Court: Using text mining techniques to differentiate between court and judge disparities. *Social Science Research* 84 2019, 102343.
- Purhonen, Semi – Toikka, Arho, "Big datan" haaste ja uudet laskennalliset tekstiaineistojen analyysimenetelmät: Esimerkkitapauksena aiheanalyysi tasavallan presidenttien uudenvuodenpuheista 1935–2015. *Sociologia* 1/2016, s. 6–27.
- R Core Team, R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing 2019. [<https://www.R-project.org/>]
- Reinboth, Susanna, Korkean tason juridista aivovoimistelua. *Helsingin Sanomat* 3.10.1993. [<https://nakoislehti.hs.fi/6e80ab09-b8d4-4a6f-af7b-8c6a5fc6593d/58>] (22.11.2020)
- Reiß, Katharina – Vermeer, Hans J., *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Max Niemeyer Verlag 1991.
- Rikosoikeuskomitean mietintö. Komiteamietintö 1976:72.
- Roitblat, Herbert L. – Kershaw, Anne – Oot, Patrick, Document Categorization in Legal Electronic Discovery: Computer Classification vs. Manual Review. *Journal of American Society for Information Science and Technology* 61(1) 2010, s. 70–80.
- Rueschemeyer, Shirley-Ann – Gaskell, M. Gareth, *The Oxford Handbook of Psycholinguistics*. Second edition. Oxford University Press 2018.

Ruusila, Anna – Lindroos, Emilia, *Conditio sine qua non: On Phraseology in Legal Language and its Translation*, s. 120–140 teoksessa Malcolm Coulthard – Rui Sousa-Silva (toim.), *Language and Law – Linguagem e Direito*. Volume 3.1 (2016): *Translating and Interpreting in Legal Contexts*. Faculdade de Letras da Universidade do Porto.

Sajari, Petri, Korkeimman oikeuden presidentti Timo Esko kertoo HS:n haastattelussa, miksi ylin tuomioistuin on koventanut seksuaalirikosten rangaistuksia: "Ajattelutavassa on tapahtunut murros". Helsingin Sanomat 17.2.2019. [<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006004329.html>] (6.8.2020)

Salonen, Jukka-Pekka, Vuosisata vuosikirjaa – korkeimman oikeuden ratkaisujen julkaisemisen historiaa. *Lakimies* 3–4/2017, s. 451–470.

Sandig, Barbara, *Stilistische Funktionen von Phrasemen*, s. 158–175, teoksessa Harald Burger – Dmitrij Dobrovolskij – Peter Kühn – Neal R. Norrick (toim.), *Phraseologie: Ein internationales Handbuch der Zeitgenössischen Forschung*. Berlin: de Gruyter 2007.

Santtila, Pekka – Weizmann-Henelius, Ghitta, *Oikeuspsykologia*. Edita Publishing 2008.

Searle, John R., *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press 1969.

Siltala, Raimo, Prejudikaateista ja tuomarin prejudikaatti-ideologiasta. *Lakimies* 5/1999, s. 674–691.

Siltala, Raimo, Johdatus oikeusteoriaan. *FORUM IURIS*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut 2001.

Surden, Harry, *Machine Learning and Law*. *Washington Law Review* 89(1) 2014, s. 87–115.

Sutela, Mika, Korkeimmalla oikeudella rangaistuksen määräämisessä harvoin tiukempi linja kuin alemmilla oikeusasteilla. *Vierashuone-kirjoitus*. Edilex 4.2.2019. [<https://www.edilex.fi/uutiset/58876>] (2019a)

Sutela, Mika, Pysykö oikeustiede mukana modernin yhteiskunnan murroksessa? Blogikirjoitus, Oikeutta kohutuudella – The Blog of the UEF Law School 23.8.2019. [<https://blogs.uef.fi/oikeuttakohtuudella/2019/08/23/pysyko-oikeustiede-mukana-modernin-yhteiskunnan-murroksessa/>]. (2019b)

Sutela, Mika, Rangaistusten jakautuminen rangaistusasteikkojen rajoissa oikeuskäytännössä. *Defensor Legis* 2/2020, s 215–229.

Sutela, Mika – Keinänen, Anssi – Tolvanen, Matti, Korkeimman oikeuden äänestyspäätökset 2010- luvulla: empiirinen analyysi oikeusneuvosten eriävien mielipiteiden esittämisestä. *Lakimies* 3/2013, s. 367–389.

Taipale, Jaakko, *Meta-Expert Judgment in Law-Science Interaction: The Problem of Medical Evidence and Expert Testimony in Helsinki District Court TBI Case Verdicts*. Unigrafia 2020.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, *Rikosoikeus: Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano*. 3., uudistettu painos. Talentum Pro 2016.

Tiersma, Peter M. – Solan, Lawrence M., *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford University Press 2012.

Tolonen, Hannu, *Oikeuslähdeoppi*. WSOY Lakitieto 2003.

Tolonen, Päivi, Ammattietiikka pitää Yhdysvalloissakin. *Juristikirje* 14.10.2020, Alma Talent. [<https://pro.almatalent.fi/article/ammattietiikka-pitaa-yhdysvalloissakin/14704>] (14.10.2020)

Tulokas, Mikko, Korkeimman oikeuden tuomioiden prejudikaattimerkitys ja tuomioiden perustelut. Julkaistu 16.12.2013. [<http://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/korkeimmanoikeudentuomioidenprejudikaattimerkitysjaatuomioidenperustelut.html>] (12.8.2020)

Tuori, Kaarlo, *Oikeuden ratio ja voluntas*. WSOYpro 2007.

- Uusitalo, Kirsti, Korkeimman oikeuden ratkaisujen merkitys normaalirangaistuksen arvioinnissa alemmissa oikeusasteissa – määritteleekö korkein oikeus normaalirangaistustason?, s. 13–40 teoksessa Tapio Lappi-Seppälä – Veera Kankaarinta (toim.), Rangaistuksen määrääminen. Helsingin hovioikeus 2013.
- Virkkunen, Aino, Oikeustapausten raportointi ja prejudikaattioppi. Lakimies 6/1989, s. 783–816.
- Virkkunen, Aino, Oikeustapausten otsikoinnista – havaintoja Ruotsista, Norjasta, Tanskasta ja Englannista. Lakimies 8/1990, s. 982–991.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Pro & contra: Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Talentum Media Oy 2003.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perusteleminen. Talentum Media Oy 2010.
- Vogel, Friedemann – Christensen, Ralph – Pötters, Stephan, Richterrecht der Arbeit – Empirisch untersucht. Möglichkeiten und Grenzen computergestützter Textanalyse am Beispiel des Arbeitnehmerbegriffs. Duncker & Humblot 2015.
- Vogel, Friedemann – Hamann, Hanjo – Gauer, Isabelle, Computer-Assisted Legal Linguistics: Corpus Analysis as a New Tool for Legal Studies. Law & Social Inquiry, Volume 43, Issue 4, 2018, s. 1340–1363.
- Voutilainen, Tomi, Tekoälyä viranomaistoimintaan. Blogikirjoitus, Oikeutta kohtuudella – The Blog of the UEF Law School 14.6.2019. [<https://blogs.uef.fi/oikeuttakehtuudella/2019/06/14/tekoalya-viranomaistoimintaan/>].
- Vuorela, Miikka – Määttä, Tapio – Soininen, Niko, "Lain tarkoitus ja systematiikka huomioon ottaen on selvää" – julkilausutut systeemiperustelut korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuisa. Lakimies 7–8/2020, s. 1146–1171.
- Välimäki, Pertti, Valitusluparatkaisun viestit syyttäjälle. 1.2.2005. Syyttäjöpäivien aineistoa. [<http://www.edilex.fi/uutiset/7304>]
- Wagh, Rupali Sunil, Knowledge Discovery from Legal Documents Dataset using Text Mining Techniques. International Journal of Computer Applications 66(23) 2013.
- Ward Jr., Joe H., Hierarchical Grouping to Optimize an Objective Function. Journal of the American Statistical Association 58(301) 1963, s. 36–244.
- Winter, Lasse – Wiberg, Matti, Lainsäädäntövolyymin kvantitatiivinen tekstintutkimus. Edilex 2016/34. [www.edilex.fi/artikkelit/17118]